

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 1

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
MİLLÎ DAYANIŞMA, KARDEŞLİK
VE
DEMOKRASİ KOMİSYONU

13'üncü Toplantı

2 Ekim 2025 Perşembe

Gündem:

- Hukukçular Derneğinin Dinlenilmesi
- Özgürlük İçin Hukukçular Derneğinin (ÖHD) Dinlenilmesi
- Sosyal Demokrat Avukatlar Derneğinin (SODAD) Dinlenilmesi
- Hukuki Araştırmalar Derneğinin (HUDER) Dinlenilmesi
- Prof. Dr. Abdurrahman Eren'in Dinlenilmesi
- Prof. Dr. Fazıl Hüsnü Erdem'in Dinlenilmesi
- Prof. Dr. İlhan Üzülmaz'in Dinlenilmesi
- Prof. Dr. Mahmut Koca'nın Dinlenilmesi
- Prof. Dr. Bahri Öztürk'ün Dinlenilmesi

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 2

MİLLÎ DAYANIŞMA, KARDEŞLİK VE DEMOKRASİ KOMİSYONU

2 Ekim 2025 Perşembe

BİRİNCİ OTURUM

Açılma Saati: 11.34

BAŞKAN: Numan KURTULMUŞ

----- 0 -----

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Değerli milletvekilleri, Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonumuzun 13'üncü Toplantısını açıyorum.

Toplantı yeter sayımız vardır, çalışmalarımıza başlıyoruz.

Öncelikle, dün açılışını yaptığımız Türkiye Büyük Millet Meclisinin 28'inci Dönem Dördüncü Yasama Yılı'nın hayırlı uğurlu olmasını bir kez daha temenni ediyorum. İnşallah, bu yıl içerisinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde milletimizin menfaatine olan, insanlığın hayrına olan fevkalade önemli konularda başarılı çalışmaları hep beraber takip eder ve sonuçlandırırız.

13'üncü Toplantısına geldiğimiz Komisyonumuzun bugüne kadar göstermiş olduğu demokratik, katılımcı, çoğulcu ve meselelerini fevkalade açık bir şekilde ele alan, farklı görüşleri rahatlıkla tahammül içerisinde dinleyen tavrının, tarzının Türkiye Büyük Millet Meclisi çalışmalarında da örneklik teşkil etmesini temenni ediyorum. Artık dinleme faslının sonuna doğru geldiğimiz bu çalışmalarımızda bugün burada olduğu gibi gelerek görüşlerinizi Komisyonumuzla, Komisyon marifetiyle milletimizle paylaşan bütün değerli STK temsilcilerine, öğretim üyelerine, uzmanlara yürekten teşekkür ediyorum. Ümit ederim ki en kısa süre içerisinde konuşmalarımızı, dinlemelerimizi, müzakerelerimizi tamamlayarak burada bundan sonraki süreçle ilgili gerekli olan tedbirlerin, atılacak olan adımların çerçevesini çizen çok kapsamlı bir çerçeve raporu ortaya koyarak Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu konularda çalışma yapmasını sağlamak üzere tavsiyelerimizi Genel Kurula iletiriz.

Değerli milletvekili arkadaşlarım, bugün hepimizin çok yakinen takip ettiği gibi, dün akşam saat 22.00 sularından itibaren bütün dünyanın gözü önünde insanlık âlemini gerçekten infiale, büyük bir infiale sevk eden, Sumud Küresel Kararlılık Platformu'na karşı İsrail terör devletinin yapmış olduğu saldırılar dünya gündeminin ilk sırasında yer almaktadır. Bildiğiniz gibi, hazırlığı aylarca

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 3

süren, dünyanın farklı ülkelerinden yüzlerce aktivistin katıldığı, tamamıyla barışçıl, hiçbir şekilde siyasi amaç taşımayan, esas itibarıyla Gazze'deki halkın yaşadıkları zulme, katliama, soykırıma ve orada temel insani maddelere erişimdeki eksikliklerine bir nebze de çare olmak için yola çıkmış olan filo, maalesef, dün gece saatlerinden itibaren uluslararası sularda durduruldu, gemilerin tek tek yolları çevrildi, gemilerdeki insanların bir kısmı tutuklandı. Öyle anlaşıyor ki İsrail'in ortaya koymuş olduğu sınırları, kendi sözde kara suları sınırlarını aşan bazı gemiler de hâlen Gazze'ye doğru yol almaktadır.

Öncelikle şunu ifade etmek isterim: İsrail terör kuvvetlerinin müdahale ettiği yer uluslararası sulardır. Uluslararası sularda Birleşmiş Milletlerin bütün kurallarına uygun bir şekilde her geminin orada seyrüsefer güvenliği vardır, buna asla mâni olunamaz. Yapılan işlemin hepsi tamamıyla uluslararası hukuka aykırı, insancıl hukuka aykırı ve hiçbir şekilde tasvip edilemeyecek barbarca saldırılardır. Bu saldırıları bir kere daha Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak sonuna kadar kınadığımızı ifade etmek istiyorum.

Ayrıca, İsrail bu saldırısıyla birlikte uluslararası alanda yalnızlaşmayı kafaya koyduğunu da ortaya koymaktadır. En son Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda soykırımcı Netanyahu kürsüye çıktığında bütün milletleri temsil eden, neredeyse dünyanın tamamını temsil eden delegelerin salonu terk etmesi, açık bir protestoyu ortaya koymaları öyle görünüyor ki İsrail'in eli kanlı Hükûmetini akıllandırmamıştır. Bu saldırıyla birlikte Netanyahu ve çetesi yalnızlaşmaya devam edecektir. Bir gün gelecek bunlarla aynı karenin içinde olmamak, hatta dahası bunlarla aynı binanın içinde olmamak için bütün insanlık yarışacaktır. Dolayısıyla, Sumud'a yapılan bu saldırı aslında İsrail'in kendi aleyhine dönecektir ve dönmeye başlamıştır. Dün akşamdan itibaren dünyanın birçok yerinde İsrail'e karşı, İsrail Hükûmetine karşı bu nefret duygusu büyük dalgalar hâline gelmiş ve önümüzdeki dönemde başta Avrupa ülkeleri olmak üzere, Batı ülkeleri olmak üzere, dünyanın birçok yerinde insanlar tarafından Sumud'a yapılan saldırı toplumlar nezdinde gerekli cevabı bulacaktır.

Bir kere daha, Sumud filosuna başından itibaren destek veren bütün halklara, bütün devletlere, hükûmetlere ve bu insani çabaya gönülden destek olan çok geniş kitlelere insanlık cephesi adına teşekkür ediyorum.

Bu faaliyet, tamamıyla sivil olarak başladı ve esasında sivil olarak da hedefine ulaştı. Gemilerin bir kısmının artık Gazze sınırlarını görecektir, Gazze

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 4

kıyılarını görecektik noktaya kadar ilerlemiş olması insanlık cephesinin açık bir başarısıdır. Bundan sonra işler insanlık cephesinin lehine çalışacak, bundan sonra dünya siyaseti mazlum ve masum Filistin halkının lehine işleyecek ve bundan sonra çanlar katil Netanyahu ve çetesi için çalmaya devam edecektir. Ümit ediyorum ki en kısa süre içerisinde diğer bütün insanlık suçlarının hesabı sorulduğu gibi Sumud'a karşı yapılan bu insanlık dışı, hukuk dışı uygulamaların da hesabı uluslararası mahkemelerce sorulacaktır.

Ben bir kere daha bu filoya katılan bütün insanlara, bütün aktivistlere teşekkür ediyorum. Bu olay bir şekilde bitecek, her birisi kendi ülkelerine dönecekler ve dönenlerin her birisi kendi halkları tarafından birer kahraman olarak karşılanacaktır.

Bu vesileyle, bir kez daha, Gazze'deki soykırımın bir an evvel sona erdirilmesi, Gazze'deki insanlık dışı tablonun bir an evvel sonlandırılması için dünya kamuoyunun baskısının daha fazla artırılması gerektiğini de bu Sumud filosuna yapılan saldırı bizlere göstermiştir.

Değerli milletvekili arkadaşlarım, bugün, gündemimizde, toplantımızda, esasında hukuk alanındaki çalışmalarıyla öne çıkmış olan sivil toplum kuruluşları temsilcilerini, ikinci oturumda da akademisyen arkadaşlarımızı dinleyeceğiz. Konuşma sürelerinin yirmişer dakika olduğunu ifade etmek istiyorum.

İlk sözü Hukukçular Derneği Başkanı Sayın Mehmet Melih Gülseren'e veriyorum.

Buyurun.

HUKUKÇULAR DERNEĞİ GENEL BAŞKANI MEHMET MELİH GÜLSEREN - Teşekkürler.

Sayın Meclis Başkanım, sayın milletvekilleri, sivil toplum kuruluşlarımızın değerli temsilcileri, kıymetli basın mensupları; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Öncelikle, Sayın Meclis Başkanımızın şahsında tüm Komisyon üyelerimize bizleri davet ettikleri için teşekkür ediyoruz.

Bu vesileyle, yeni yasama yılının da hayırlara vesile olmasını diliyorum.

Sözlerime başlamadan önce, belki de Gazze için bütün dünyanın umudu olan küresel Sumud filosuna dün gece terör devleti tarafından yapılan hukuksuz saldırıyı kınadığımızı ben de tekraren ifade etmek istiyorum.

Kıymetli hazırun, sizlerin de farkında olduğu üzere, bu Komisyon tarihî bir

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 5

misyon üstlenmiştir. Terörsüz Türkiye sürecinin başlaması ve aşama kaydetmesi adına irade ortaya koyan Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'a, Sayın Meclis Başkanımıza, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'ye, siyasi parti liderlerine ve Komisyon üyelerine, ayrıca bu sürece katkı sunan tüm kurum ve kuruluşlara müteşekkirimiz.

Bizim derneğimiz 1970 yılında kurulmuş olup şu an 81 il, 41 ilçe, 9 yurt dışı temsilciliği ve yine 20 üniversitede bulunan öğrenci kulüpleriyle faaliyet göstermektedir. Kamu yararı statüsüne sahip olan derneğimiz, yarım asrı aşan elli beş yıllık köklü geçmişiyle yalnızca yönetim kuruluyla değil, üyelerinin ve temsilcilerinin ortak aklı ve katkısıyla hareket etmektedir. Üyelerimiz 28 Şubat davası, Elele davası, Sivas davası gibi kamuya mal olmuş birçok davada etkin rol üstlenmiş, son olarak 15 Temmuz darbe davalarında şehit yakınları ve gazileri temsil ederek millî iradenin yanında olduğunu göstermiştir.

Hazırlamış olduğumuz bu değerlendirme, başta temsilcilerimiz olmak üzere geniş bir katılım ve istişare neticesinde şekillenmiş ve sizlerin takdirine sunulmuştur. Evvela, terörün tamamen sona erdirilmesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kalıcı huzura kavuşması hedefiyle yürütülen terörsüz Türkiye sürecini sonuna kadar desteklediğimizi açıkça ifade etmek istiyorum. Şehit ve gazilerimizin fedakârlıkları, devletimizin kararlı tutumuyla, terörden ve onun beraberinde getirdiği tüm olumsuz koşullardan tamamen kurtulmanın, milletimizin arasına örülen duvarları yıkıp ezelî ve ebedî kardeşliğimizi perçinlemesinin zamanı gelmiştir. Bu vesileyle tüm şehitlerimize ve ahirete irtihal etmiş gazilerimize Allah'tan rahmet diliyor, hayatta olan gazilerimize hayırlı bir ömür diliyorum.

Sürecin hiçbir aşamasında şehitlerimizin ruhunu incitecek, gazilerimizi ve şehit yakınlarını hayal kırıklığına uğratacak hiçbir adım atılmamalıdır. Dileğimiz odur ki terörsüz Türkiye süreci sivil ve tüm milletimizi kucaklayan yeni bir anayasayla taçlandırılsın.

Ülkemizin çok kültürlü yapısı yıllar boyunca kapsayıcı bir siyaset anlayışıyla tam olarak kucaklanamamış, bu da toplumsal bütünleşmeyi bir nevi engellemiştir. Buna statükocu ve baskıcı bir yönetim anlayışı da eklenince demokrasinin sağlıklı biçimde yerleşmesi mümkün olmamıştır. Demokratikleşme sürecinde çok kültürlülük ve farklı kimlikler dikkate alınmamış, tek tipçi bir yaklaşım benimsenmiştir. Toplumun ekonomik, eğitim ve kültürel gelişiminin

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 6

güçlendirilmesi gereği uzun süre göz ardı edilmiştir. 12 Eylül rejiminin baskıcı uygulamaları ise yalnızca Kürt vatandaşlarımızı değil farklı kimlik ve inançlara sahip tüm kesimleri derinden etkilemiş, ağır maddi ve manevi zararlara yol açmıştır.

Cumhuriyetimizin kuruluşundan bugüne demokrasimiz, her vatandaşın kendisini ait hissettiği bir yönetim aracı hâline gelememiştir. Darbeler ve askerî vesayet rejimlerinin yıkıcı uygulamaları devlet ile millet arasındaki birlikteliği uzun süre engellemiştir. Statükocu yaklaşımlar ve ideolojik dayatmalar toplumsal kırılmalara yol açmıştır. Bu kırılmalardan yalnızca Kürt kökenli vatandaşlarımız değil farklı kimlik ve inançlara sahip vatandaşlarımız da olumsuz etkilenmiştir. Bu tahribatın izleri, Anayasa'mızın da askerî vesayet döneminde hazırlanmış olması sebebiyle hâlen hissedilmektedir.

Kabul etmek gerekir ki son yirmi yılda Kürt vatandaşlarımızın kültürel haklarına yönelik açılımlar, bölgeye verilen ekonomik teşvikler ve kamu yatırımlarının yanı sıra güvenlik güçlerimizin kararlı mücadelesi sayesinde PKK'yla mücadelede önemli başarılar elde edilmiştir. Faili meçhul cinayetler sona ermiş, örgütün sahadaki etkisi büyük ölçüde zayıflamış, bölge huzura kavuşmuş, refah seviyesi yükselmiş ve göç kısmen de olsa azalmıştır. Sorunun çözümüne dair geçmiş tarihlerde üniversiteler, barolar, meslek odaları ve ilgili kurumlar tarafından çok sayıda rapor hazırlanmıştır. Bu nedenle, geçmişini yeniden tartışmanın faydalı olmayacağı kanaatindeyiz ancak bu raporlardan ve geçmiş tecrübelerden yola çıkarak bu süreçteki sihirli kelimenin samimiyet olması gerektiğini ifade etmek isteriz.

Hukukçular Derneği olarak bu noktada, sürece ilişkin değerlendirmelerimizi, tespit ve önerilerimizi sizlerle paylaşmak istiyoruz. Bizim için en temel kırmızı çizgi devletimizin üniter yapısıdır; atılacak tüm adımlar ve yapılacak düzenlemeler bu çerçevede olmalıdır. PKK bir terör örgütüdür ve asla Kürt kökenli vatandaşlarımızı temsil etmemektedir. Kadim coğrafyamızda Kürt kökenli vatandaşlarımız da Çanakkale'de ve Kurtuluş Savaşı'nda canlarını feda etmiş, cumhuriyetimizin kuruluşunda hep birlikte kader birliği yapmış asli unsurlarımızdandır. Dün Sayın Cumhurbaşkanımızın da ifade ettiği gibi hepimiz beraberiz. Vatanımız, bayrağımız, mukaddes değerlerimizde, özellikle cumhuriyetimizin muhafaza ve müdafaasında hepimiz biriz ve beraberiz. İşte, tam bu nedenle Kürt kökenli vatandaşlarımızın talepleri azınlık talebi olarak

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 7

görülmemelidir.

Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonunun amacı ilk toplantısında belirlenmiş, çalışma usul ve esasları da bu doğrultuda karara bağlanmıştır. Komisyonun en önemli hedefi, terörün Türkiye gündeminden tamamen çıkarılması ve toplumsal bütünleşmenin sağlanmasıdır.

Sayın Başkanım, sizlerin de zaman zaman ifade ettiği gibi bu süreç Türkiye'ye özgüdür, benzersizdir, başarıya ulaşması için toplumun tüm kesimlerinin sürece katkı vermesi, toplumsal psikolojinin doğru ve ortak bir şekilde yönlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin terörle mücadelesi de aynı şekilde benzersizdir. Son yıllarda teknolojik gelişmeler ve güvenlik alanında hayata geçirilen projeler sayesinde terör örgütlerinin etki alanı azalmıştır. Her ne kadar Filipinler, İspanya ve İrlanda gibi örnekler bulunsa da bu ülkelerin tecrübeleri bizim sürecimizle tam olarak örtüşmemektedir. Bunun en temel nedeni, vatandaşlarımızın ülkesine ve milletine olan güçlü bağlıdır. Ayrıca, tarihî, dinî ve akrabalık gibi manevi bağlarımız yanında farklılıklarımızın yüzyıllardır bir zenginlik olarak görülmesi bu sürecin en önemli dayanağıdır. Komisyon tarafından hazırlanacak yol haritasının da bu zenginlikten ve bağlılıktan beslenmesini değerli buluyoruz.

Sürecin devamında etkileşimli yöntemler geliştirmek ve somut çözümler üretmek zorundayız. Zira, son dönemde terörsüz Türkiye hedefine karşı olan dış güçler ile içeride terörden beslenen çevreler provokasyonlar, manipülasyonlar ve gerçeğe aykırı yönlendirmelerle süreci baltalamaya çalışmaktadır. Yazılı ve görsel medyada ve dijital mecralar üzerinden Kürt kökenli vatandaşlarımıza yönelik küçük düşürücü ifadeler kullanılmakta, toplumsal şiddete yöneltici kötü niyetli söylemler dile getirilmektedir. Öte yandan süreci bir kahramanlık gibi sunmaya çalışanların da toplumu rahatsız eden görüntüler verdiği vakidir. Kanaatimizce her iki tutumun da merkezinde terörden çıkar sağlama amacı bulunmaktadır. Güvenlik güçleri ve denetim kurumları aracılığıyla bu tür kışkırtıcı ve çatışmaya dönük girişimlerin önü kesilmelidir. Bu sürecin sağlayacağı yarar siyasetüstüdür ve doğrudan milletimizin yüksek menfaatinedir. Sürecin kişisel hırslar uğruna heba edilmesine yol açabilecek söz ve yaklaşımlardan uzak durulmalıdır. Sürecin sağlıklı yürümesi için toplumu kin ve nefrete sevk eden provokatif eylemlere, yazılı ve görsel basın açıklamalarına, sosyal medya paylaşımlarına izin verilmemesi; bunları yapanlar hakkında cezai

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 8

ve idari işlemlerin uygulanması hususunda gerekiyorsa sürece özel mevzuat değişiklikleri yapılmalıdır. Hatta bu süreçte bilgi kirliliğine karşı ve güven inşası için süreçle ilgili olarak Kürt kökenli vatandaşlarımıza ilgili kurumlarca Kürtçe SMS'ler gönderilebilir. Silahların tamamen bırakılmasının yanında huzuru kalıcı kılacak yasal düzenlemelerin önerilmesi ve hazırlanması da bu Komisyonun sorumlulukları arasındadır.

Bizim kanaatimiz, ilk etapta düzenlemelerin topluma güven verecek ve "terörsüz Türkiye" hedefine olan inancı güçlendirecek alanlarda yapılması yönündedir. Öncelikle sosyal haklara ilişkin düzenlemeler hayata geçirilmelidir. Bunun yanında ekonomik adımlar artırılmalı, toplumda bir ön kabul sağlandıktan sonra İnfaz Yasası, Terörle Mücadele Kanunu gibi mevzuat düzenlemeleri gündeme alınmalıdır. Unutulmamalıdır ki cezaevindeki terör hükümlüleri ve tutuklularının tahliyesine yönelik beklentiler bugün için toplum tarafından kabul edilebilir değildir. Özellikle şehit ailelerimizin ve gazilerimizin hassasiyetleri zedelenmemelidir. Af niteliği taşıyan her türlü adımın ciddi toplumsal tepkilere yol açacağı göz önüne alınmalıdır.

Derneğimiz tarafından 3 Ağustos 2025 tarihinde "Terörsüz Türkiye ve Hukuk" başlığıyla gerçekleştirilen panelde de ifade edildiği üzere af veya benzeri bir mevzuat değişikliği olacaksa dahi bunlar ancak sürecin tüm aşamaları tamamlandıktan sonra yapılmalıdır. Unutmamak gerekir ki adalet duygusunu tatmin etmeyen orantısız veya etkisiz cezalar caydırıcılığını yitirmektedir. Bugünlerde bu husus yoğun biçimde tartışılmaktadır. Dolayısıyla, hukuk güvenliğinin ve toplumsal vicdanın korunması, gözetilmesi gereken temel ilkeler arasında yer almalıdır. Silahlı yapılar hangi nedenle eylemlerini bırakmış olursa olsun sonrasına dair bir tehlike vardır: Organize suç şebekelerine dönüşme riski. Bu riski görmezden gelemeyiz. Terör örgütü üyelerinin, özellikle terörün finansman kaynaklarından olan uyuşturucu ticareti, kara para aklama, kaçakçılık, insan kaçakçılığı gibi organize suç yapılarına evrilmemesi, dönüşmemesi için gerekli düzenlemeler yapılmalı, önleyici adımlar atılmalıdır.

Silah bırakma elbette önemli bir adımdır, bu adımın doğru atılması ise elzemdir. Silahların teslimi, balistik incelemeleri ve imha yöntemleri ile denetim süreçleri en baştan belirlenmelidir. Silah bırakanların topluma dönüşleri için kontrollü ve güvenli yaşam bölgeleri oluşturulmalı, topluma kazandırma programları uygulanmalıdır.

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 9

Güven inşası için sembolik adımlar da önemlidir. Terör örgütü üyesi olmakla birlikte, suça karışmamış kişilerin topluma kazandırılması için dünyadaki örneklerde olduğu gibi afet yardımlarında, sosyal hizmetlerde ve kamu yararına projelerde görev almaları sağlanmalıdır.

Silah bırakma sonrası örgütlerin farklı isimler ve yapılar altında varlığını sürdürme riski mutlaka bertaraf edilmelidir. Bu sürecin sadece Türkiye'yle sınırlandırılması ne yazık ki istenilen sonucu vermeyecektir. Terörsüz bir Türkiye ideali aynı zamanda Suriye, İran ve Irak'ın da şiddetten arınmasıyla mümkün olabilecektir. Ülkemizin güvenliği ve refahı bölgenin de güvenliğiyle doğru orantılıdır. Irak, İran ve Suriye'ye de sirayet edecek bir süreç yürütülmesi elzemdir; aksi hâlde PKK bugün biter, ardından YPG veya SDG benzeri farklı bir yapı karşılık bulabilir.

Terörsüz Türkiye süreci yüzlerce düzenleme ve çalıştırmayı gerektirebilir. Yapılacak her çalışma demokrasimiz ve ülkemiz için ayrı bir değer taşıyacaktır. Atılacak adımlarda terör mağduru vatandaşlarımız merkeze alınmalıdır. Güçlü ve emin adımlarla güven inşasına yönelik mevzuat değişiklikleri yapılmalıdır. İleriye dönük her olumlu adım desteklenmeli, bu adımlar ön şart ya da pazarlık aracı olarak görülmemelidir. Bununla birlikte, mevzuat değişiklikleriyle ilgili alt komisyonlar kurulmalı, toplumsal uzlaşa ve güven inşası sağlandıkça düzenlemeler hayata geçirilmelidir. Bu noktada, aceleci davranmak yerine toplumsal psikolojiyi gözeten, zamana yayılmış ve dikkatle planlanmış adımlar atılmalıdır. Mevzuat değişikliklerinde mutlaka bütünlük sağlanmalıdır, adım adım ilerlenmeli ancak her aşamada farklı değerlendirmelere yol açacak ekleme ve çıkarmalardan kaçınılmalı, tutarlılık ve uyum göz ardı edilmemelidir. Şehit yakınlarımızın ve gazilerimizin özlük haklarına ilişkin iyileştirmeler sürecin dışında gecikmeden yapılmalıdır. Ayrıca, koruculuk sistemi tasfiye edilecekse mağduriyetlere sebep olmadan tasfiye edilmelidir.

Suç oranları ile ekonomik gelişme arasında ters orantılı bir ilişki vardır. Bölgenin refah ve huzuru da ekonomik kalkınmayla yakından bağlantılıdır. Bu bağlamda, teşvik uygulamalarından ve finansmana erişim konusunda adalet ilkesi çerçevesinde hak eden her vatandaşın yararlanabilmesi sağlanmalıdır. Bunun yanı sıra, bölgede hâlen varlığını sürdüren feodal yapılar da göz önünde bulundurulmalı ve bağımsız yatırımların yapılabilmesi için gerekli koşullar temin edilmelidir.

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 10

Az önce belirttiğim üzere, Hukukçular Derneği olarak 3 Ağustos 2025 tarihinde "Terörsüz Türkiye ve Hukuk" başlıklı bir panel düzenledik. Akademisyenler ve avukatların katıldığı bu programda Anayasa ve ceza hukuku açısından sürece dair önemli görüşler paylaşıldı. Sonrasında toplantıların devamının yapılması yönünde yoğun bir talep aldık. Bu nedenle, sürecin ilerlemesiyle birlikte benzer panel ve çalıştayları yeniden düzenlemeye, ayrıca Meclis çatısı altında yapılacak yasal düzenlemelere katkı sunmaya hazır olduğumuzu da özellikle ifade ediyoruz.

Kıymetli hazırun, sonuç olarak biz bir hukuk derneğiyiz, sivil toplum örgütüyüz, ilgi alanımıza göre üyelerimizle birlikte çalışmalar yapar, fikrimizi beyan ederiz; günü geldiğinde ise devlet akli konuya çok daha geniş açıdan bakıp gereken iradeyi haklı sebepleriyle ortaya koyduğunda bize destek olmak ve katkı sunmak düşecektir.

Sayın Başkan, sayın milletvekilleri; herkesçe malum olduğu üzere, terör yalnızca can kaybına yol açmakla kalmamakta, aynı zamanda umutları, toplumsal huzuru ve birlikte yaşama irademizi de hedef almaktadır. Bu tehdide karşı elimizdeki en güçlü ve meşru araç ise hukuktur. Hukuk, hayatın kendisi gibi canlı bir bilim dalıdır. Toplumun ihtiyacına göre hukuk da değişir; bazen yeni sorunlara yeni çözümler üretir, bazen de önleyici tedbirleri alır. Bugün gelinen noktada da kırk yılı aşkın süredir özlemini duyduğumuz terörsüz bir Türkiye idealine ulaşmak için sürecin adalet ve hukuk zemininde inşa edilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu meyanda büyük bir misyon üstlenen Komisyonun atacağı ve yön vereceği adımlar kamu vicdanını zedelemekten, demokratik ilkelerden ve hukuktan ödün verilmeden atılmalıdır. İnaniyoruz ki bu yolda başarı, yalnızca siyasi iradeyle değil hukukun üstünlüğünün, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasıyla birlikte büyük bir halk kucaklaşmasıyla gelecektir. Vatanını, milletini seven her bir ferdin de bu kucaklaşmaya destek olacağı şüphesizdir.

Bu duygularla sözlerime son verirken Komisyonun çalışmalarının hayırlara vesile olmasını diliyor, davetiniz için tekrar teşekkür ediyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Teşekkür ederim Sayın Gülseren.

Özgürlük İçin Hukukçular Derneği adına ilk sözü Sayın Serhat Çakmak'a veriyorum.

Buyurun Sayın Çakmak.

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 11

ÖZGÜRLÜK İÇİN HUKUKÇULAR DERNEĞİ (ÖHD) EŞ GENEL BAŞKANI SERHAT ÇAKMAK - Sayın Başkan, Kıymetli Komisyon üyeleri, değerli katılımcılar ve basın emekçileri; hepinizi selamlıyorum. Ayrıca, bizi davet eden Komisyona ve Başkana da tekrar teşekkür ediyorum.

Bizler Özgürlük için Hukukçular Derneği olarak on beş yılı aşkındır ülkedeki insan hakları, demokrasi ve barış mücadelesine mesleğin getirdiği yasal ve etik sorumluluk bağlamında destek olmak amacıyla çalışıyoruz. Geldiğimiz süreç açısından geldiğimiz noktada, barış ve demokratik toplum çağrısıyla birlikte üzerinde yaşadığımız coğrafyada halkların, kimliklerin, inançların, cinsiyetlerin, ekolojinin birlikte yaşayabileceği eşit ve özgür koşulları inşa etme fırsatı gelişmiştir. Derneğimiz, bu fırsatı ülkenin demokratikleşmesi için oldukça önemli görmekte olup TBMM'nin çatısı altında Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonunun kurulmasını ve Komisyonun çalışmalarının süreklilikle yürütülmesini anlamlı ve değerli bulmaktadır. Bu kapsamda, bizler Komisyona ayrıntılı bir rapor da sunuyoruz ama burada zamanı tasarruflu kullanmak adına raporun bir özetini sayın hazırna karşı dile getireceğiz.

İlk başlığımız: "Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı ile yargının siyasallaşması; bu bağlamda siyasi davalar ve politik yargılamalar"

Sayın Başkan, Kıymetli Komisyon üyeleri; bildiğiniz üzere, cumhuriyetin kuruluşundan bu yana bu ülkede bir "siyasi dava" ya da "politik dava" kavramı var her ne kadar yasalarda tanımlanmış olmasa dahi ve sağcısından solcusuna kadar her bir insan da bu dava kavramının varlığını kabul etmekte. Farklı dönemlerde farklı kesimler maruz kalsa bile bu gerçeklik maalesef var. Şeyh Sait yargılamasından Seyit Rıza'ya kadar, 49'lar davasından aydınlar dilekçesine kadar, 60 darbesi, 80 darbesi, 1990'lı yıllardaki uygulamaların yaratmış olduğu davalar, OHAL sürecindeki yargılamalar bu ülkedeki politik dava gerçekliğini göz önüne koymaktadır. Bu kapsamda, bu yargılamaların da ayrıca istisnai rejimlerle yürütüldüğünü belirtmekte fayda var ve bu istisnai rejimler, askerî mahkemeler, devlet güvenlik mahkemeleri, TMK'yle yetkili mahkemeler, ihtisas mahkemeleri olarak maalesef karşımıza çıkıyor. Bunların yürütülüş şekliyle birlikte Terörle Mücadele Kanunu'nda, Türk Ceza Kanunu'nda, Ceza Muhakemesi Kanunu'nda ve İnfaz Kanunu'nda da bu istisnai rejimin yürütülmesi için kanunlara maalesef maddeler eklenmiş. Bu yargılamalar, bize yargı-siyasal iktidarlar ilişkisini,

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 12

hukuk-iktidar ilişkisini bariz bir şekilde ortaya koymaktadır. Bizler eğer yargının tarafsızlığını ve bağımsızlığını tartışacaksak bu politik dava mantığını da beraberinde getirmiş olduğu istisnai yargılamalar mantığını da masaya koymamız gerekiyor ve bu bağlamda yasal değişiklikleri de öngörmemiz, bu kapsamda çalışmalar da yürütmemiz gerekiyor.

Ayrıca, yargı tarafsızlığı ve bağımsızlığının bir diğer yönü de şeklî anlamda yasalarda düzenlenmiş olan ve ciddi anlamda uygulamada sorunlar yaratan şeklî düzenlemelerdir. En bariz birkaç örneğinden biri, Anayasa Mahkemesinin üyesinin doğrudan siyasi bir partinin genel başkanı olan Cumhurbaşkanınca atanması yöntemidir.

Bir diğeri de Hâkimler ve Savcılar Kurulunun üyelerinin yine Cumhurbaşkanı ve Meclis tarafından yani siyasi bir erk tarafından atanmasıdır. Aynı zamanda yürütme organının bir üyesi olan Adalet Bakanının HSK'nin Başkanı olması da bizce burada şeklî anlamda yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı ilkesine ciddi anlamda gölge düşürmektedir.

Bir diğer yönü de yine cumhuriyet tarihinden bugüne kadar bir bürokratik atama geleneği var. Nedir bu bürokratik atama geleneği? Özellikle hâkim ve savcılarda olduğu gibi maalesef üst bürokraside de çok fazla karşılıyoruz, o da şudur: Yargıç ve savcıların siyasal iktidarların ideolojisine yakın kesimler tarafından belirlenmesi ve bu ideolojiye yakın insanların belirlenmesi olarak gözümüze çarpıyor ve bunlar şeklî anlamda da yargı bağımsızlığının önünde ciddi bir engeldir.

Bunlarla ilgili önerilerimizi raporumuza detaylı aktarmıştık ama kısaca birkaç hususa daha değinmekte fayda var. Bağımsız ve tarafsız yargı görünümünün ve içeriğinin sağlanması için birinci işlem olarak Hâkimler ve Savcılar Kurulunun yapısı, çalışma biçimleri ve özellikle üye belirleme yöntemlerinin değiştirilmesi gerekmekte. İnsan hakları temel metnlerinin uygulanmasının sağlanması için hâkim ve savcılarının denetlenmesinin yolunun açılması, soruşturma süreçlerinin denetlenmesi, etkin soruşturmaların yapılmasının sağlanması için bu mekanizmaların aktif olarak çalıştırılması gerekmektedir. Hâkimin güvencesi artırılarak siyasal müdahaleyle etki etme yolu kapatılmalı, hâkim ve savcılarının kararlarında uluslararası yargı etiği kurallarının uygun karar vermesi için yasal ve pratik düzenlemeler yapılması gerekmekte. Aynı zamanda, 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasası'nın 17'nci maddesinin

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 13

değiştirilmesi gerekmekte. Yine, Türk Ceza Kanunu'nun 314/2'nci maddesinin gerek Venedik Komisyonunun raporları gerekse de AİHM'in son dönemlerde vermiş olduğu kararlar doğrultusunda mülga edilmesi gerekmekte. Yine, 3713 sayılı Yasa'nın 4'üncü maddesinin ve 5'inci maddesinin mülga edilmesi gerekir. Aslında bizim temel beklentimiz, 3713 sayılı Yasa'nın komple kaldırılması ama biz, mevcut koşulları ve bu sürecin aşamalı olarak ilerlemesini göz önünde bulundurduğumuzda burada aşamalı olarak belli maddelerin mülga, belli maddelerin de değiştirilmesinin doğru olacağını düşünmekteyiz.

Bir diğer sorunsal Türkiye'de ana dil hakkının kullanımındaki engeller ve çözüm önerilerimiz. Bildiğiniz üzere, ana dil hakkı, bireylerin kendi ana dillerini kamusal ve özel alanda kullanabilmeleri, bu dilde eğitim alabilmeleri ve kültürel ifadelerini bu dil üzerinden sürdürebilmesi anlamına gelebilmektedir. En genel metin olarak Birleşmiş Milletlerin İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 2 ve 26'ncı maddeleri, yine medeni haklar ve siyasal haklara ilişkin uluslararası sözleşmeler, yine Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı, çocuk dil hakları ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme... Tabii, bu sözleşmelere ülkemiz taraf ama bazı maddelerine, dille ilgili maddelerine çekince konulmuş; aslında bu çekincelerin kaldırılmasıyla bir aşama geçilmiş oluyor. Yine, Anayasa'nın 42'nci maddesi şu şekilde revize edilebilir: "Eğitim ve öğretim kurumlarında Türkçenin yanı sıra yaşayan diller ve lehçelerde seçmeli ve isteğe bağlı anadil eğitimi yapılabilir. Bu eğitimin usul ve esasları kanunla düzenlenir." şeklinde bir değişiklik yapılabilir. Yine, Millî Eğitim Kanunu'nun amaç ve ilkeler kısmına "Türk Millî Eğitimi, Türkiye'de yaşayan vatandaşların farklı dil ve kültürlerinin geliştirilmesi ve yaşatılması için gerekli imkânları sağlamakla yükümlüdür." eklenebilir. Bu kapsamda bir değişiklikle ana dilde eğitimle ilgili aslında beklentiler de karşılanır; ülkemizde zenginlik olan farklı kültürlerin, farklı kimliklerin kendi dillerini konuşabilmelerinin de olanakları yaratılabilir. Yine, eğitim alanındaki engellerle ilgili her ne kadar seçmeli dil olarak belirtilmişse de altyapısının olmayışı, altyapısının eksikliği, yeterli düzeyde, yeterli sayıda eğitmenin olmaması da "seçmeli ders" kavramı açısından da asıl amacın hasıl olmadığını görüyoruz. Yine, kamusal kurumlarda Türkçe bilmeyen, farklı diller bilen vatandaşlarımızın kendilerini daha iyi ifade edebilmek ve kamusal alanda kamusal hizmetleri yeterince alabilmeleri açısından da kamusal kurumlarda belli düzenlemelerin yapılması gerekiyor.

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 14

Çok kısa bir süre içerisinde bitireceğim Sayın Başkan.

Yine, bir diğer başlığımız: "Savaşın yarattığı ekolojik yıkım ve ihlaller." Hâlihazırda devam eden diyalog ve olası bir barış sürecine dair çok başlıklı birçok öneri ve eleştiri söz konusudur ancak bu diyaloglar ve olası barış sürecinde mutlaka ele alınması gereken bir boyut da ekolojidir. Bildiğiniz üzere, çatışmalı sürecin maalesef en fazla tahribat yarattığı alanlardan biri de doğadır. Köy boşaltmaları, köy boşaltmalarıyla beraber toplumsal yapının ve ekosistemin değişmesi, orman yakmaları, ağaç kesimleri, barajlar, kırsal alanlara yol yapımları gibi uygulamalar maalesef ekosistemi ciddi anlamda tahrip etmiştir. Yine, BM tarafından dünyadaki ekolojik tahribatın yaklaşık yüzde 34'ünün savaşlar ve silahlanmadan kaynaklandığı kabul edilmektedir. Bu kadar önem arz eden bir durum açısından da ciddi anlamda değişiklikler yapılması gerekmektedir. Öncelikli olarak Çevre Kanunu, Maden Kanunu, Mera Kanunu, Elektrik Piyasası Kanunu gibi birçok kanunda şirket lehine düzenleme öngören süper izin yasasının tekrar ele alınarak doğa ve çevre lehine düzenlenmesi sağlanmalıdır. Savaş atıklarının kalıcı zararları giderilmeli, Ottawa Antlaşması gereğince mayın temizliği tamamlanmalıdır. Güvenlik sebebiyle gerçekleştirilen orman kesimlerine ve yangınlara son verilmelidir.

Bir diğer husus da Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu hakkındaki değerlendirmelerimiz Sayın Başkanım...

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayınız lütfen, buyurun.

ÖZGÜRLÜK İÇİN HUKUKÇULAR DERNEĞİ (ÖHD) EŞ GENEL BAŞKANI SERHAT ÇAKMAK - Peki.

Bu çok önemli bir konu; aslında Anayasa'nın 34'üncü maddesi ile Anayasa'nın 25 ve 26'ncı maddelerinde düzenlenmesine rağmen 2911 sayılı Yasa'da idareye tanınan geniş bir takdir yetkisi, maalesef, bu kanundaki temel hakların kullanılmasının önünde ciddi bir bariyer olarak bulunmaktadır. Ülkemizin bir yerinde bir meseleyle ilgili çok kolay bir basın açıklaması yapılabilmekte iken maalesef bir yerinde yasaklar ve engellerle karşı karşıya kalmaktayız. İstanbul'da serbest olan bir mesele Van'da, Diyarbakır'da, Mardin'de yasaklı hâle geliyor. Yedi sekiz yıl, bazen on yılı bulan eylem, etkinlik yasaklarının bulunduğu iller bulunmakta, bu kapsamda da 2911 sayılı...

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 15

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayınız.

Buyurun.

ÖZGÜRLÜK İÇİN HUKUKÇULAR DERNEĞİ (ÖHD) EŞ GENEL BAŞKANI SERHAT ÇAKMAK - "Yabancıların bu Kanun hükümlerine göre toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenlemeleri, İçişleri Bakanlığının iznine bağlıdır." hükmünün kaldırılması, 11'inci maddenin kaldırılması, 17'nci maddedeki belirsizliklerin giderilmesi olarak düşünülebilir.

Son olarak da bu ülkede cenazelere ciddi anlamda saldırılar... Ve Adli Tıp süreçleri çok uzun bir süreye yayılmakta. Bununla ilgili, gerçekten bu ülkenin, Anadolu'nun asıl mozaigi, asıl ruhu olan manevi duyguların yaşatılabilmesi için cenazelerle ilgili saldırıların sona ermesiyle ilgili yasa değişikliklerinin yapılması gerekmekte. Aynı zamanda, Adli Tıp ve DNA işlemlerinin de sürelerinin kısaltılması gerekiyor deyip...

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayın. 6'ncı dakikanız.

Buyurun.

ÖZGÜRLÜK İÇİN HUKUKÇULAR DERNEĞİ (ÖHD) EŞ GENEL BAŞKANI SERHAT ÇAKMAK - Davetiniz için tekrardan teşekkürlerimi iletiyorum Sayın Başkan.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Çok teşekkür ederim.

ÖHD adına ikinci sözü Ekin Yeter Moray'a veriyoruz.

Buyurun.

ÖZGÜRLÜK İÇİN HUKUKÇULAR DERNEĞİ (ÖHD) EŞ GENEL BAŞKANI EKİN YETER MORAY - Merhabalar.

Özgürlük için Hukukçular Derneği Genel Merkezi adına Eş Başkan olarak hepinizi saygıyla selamlıyorum kıymetli basın mensubu arkadaşlar, Sayın Başkan ve değerli üyeler.

Hakikaten burada gerçekleşen irade, barış ve demokratik toplumu inşa etme adına Komisyonun yürüttüğü çalışmalar çok kıymetli. Bizleri bu kapsamda dinlemeniz, Kürt sorunu başta olmak üzere Türkiye'deki ezilme, sömürülme, hukuksuzluk sorununu hep birlikte tartışabilmek, buna dair görüşlerimizi sizlerle paylaşabilmek çok önemli ve elbette ki bizler görüşlerimizi sizlerle paylaşırken bu konuda Komisyonunuzun Meclisi harekete geçirme yükümlülüğünü, sergilediğiniz iradeyi de gerçekten saygıyla selamlıyoruz ve bu yükümlülük

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 16

kapsamında hızlıca öneriler ve görüşler alındıktan sonra artık mevzuat tartışmalarının, yasal tartışmaların başlayacağını da biliyoruz.

Diyarbakır'dan geldik, bizim derneğimizin merkezi Diyarbakır'da. 13 tane şubemiz, 3 tane de temsilciliğimiz var ve uzun yıllardır Kürt halkı başta olmak üzere Türkiye'deki ezilen ve sömürülen tüm halkların hak mücadelesini yürütüyoruz; hem toplumsal davaları takip ediyoruz; eylem, etkinlik yasaklarında yapılan orantısız müdahaleleri raporluyoruz, hapishanelerdeki hak ihlallerini raporluyoruz ve bu kapsamda yürüttüğümüz çalışmaları hem insan hakları hem ekokırım, kadın kırımı, bu konuda yürüttüğümüz çalışmaları panel, konferans gibi etkinliklerle hep birlikte hem kamuoyuyla paylaşıyoruz hem toplumun değişik kesimleriyle ortak tartışmalar yürüterek özgürlükçü bir hukuk perspektifi çizmeye çalışıyoruz.

Bu kapsamda, derneğimizin adının "Özgürlük için Hukukçular Derneği" olmasının da bir sebebi var. Bizim maksadımız, gerçekten özgürlükçü düşünceyi her bireyde, bu ülkenin her ferdinde gerçekleştirme sorumluluğu. Herkeste bir özgürlük sorununu sorgulama hâlini inşa etme felsefesiyle kurulmuş bir kurumuz. Bu noktada Kürt sorununu nasıl tanımlıyoruz, bu ülkedeki ezilen ve sömürülen halkların gerçekliğini nasıl tanımlıyoruz, kısaca buna değinmek ve sonra birkaç öneriyi sizlerle paylaşmak isterim. Anadolu ve Mezopotamya toprakları birçok tarihsel veriye göre ilk kültürel değerlerin, ilk toplumsal değerlerin olduğu topraklar. Ancak birçok halkın birçok dönemde ittifak şeklinde yaşadığı bu topraklardaki ortak geçmişimizi ortak geleceğe taşıyamama sorunu; aslında Kürt sorunu, ortak geleceği inşa edememe sorunu. Peki, buna ne sebep oldu, biz neden ortak bir geçmişi ortak bir geleceğe taşıyamadık? Hepimizin sırtında gerçekten bunun yükü var. Yaşadıklarımızın da aslında sebebi, ortak geleceği inşa edememe meselesi. Bunu neden gerçekleştiremedik? Çünkü hepinizin bildiği gibi, Birinci Dünya Savaşı sürecinde ortak bir emperyal mücadele, ittifak temelinde bir emperyal mücadele gelişti ama sonrasında halklar bakımından inşa edilen tekçi, merkeziyetçi, yargı bağımsızlığını esas almayan bir rejimin inşasıyla bütün halklar bakımından haksızlığın, hukuksuzluğun, hafızasızlığın, hakikatsizliğin geliştiği bir rejimde yaşamak zorunda kaldık ve hâliyle -aslında Kürtler başta olmak üzere, Kürtler başta olmak üzere diyorum çünkü sadece Kürt halkı yaşamadı bu sıkıntıları; Lazlar yaşadı, Çerkezler yaşadı, birçok halk yaşadı, Gürcüler yaşadı, Rumlar yaşadı- ortak geleceği hep birlikte inşa

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 17

edemedik. Şimdi, ortadaki cenaze hepimizin cenazesi ve hepimizin sırtında bu cenazeyi hep birlikte kaldırma yükümlülüğü ve sorumluluğu var. Hâliyle bu ortak geleceği inşa ederken öncelikle "Temel metinler nasıl olmalı?" bunları tartışmak gerekir. Tekçilik, merkeziyetçilik ve yargı bağımsızlığının esas alınmadığı bir rejimden bahsettik, bu şekilde yazılan temel metinlerden bahsettik. Hâliyle temel metinler, Anayasa ve devamındaki metinler düzenlenirken de bu üç olgunun sorgulanması ve bu kapsamda bunların terk edildiği bir toplumsal sözleşmenin halklar tarafından sağlanması gerekir ve bu toplumsal sözleşmenin kurucusunun devlet mekanizması değil halk olduğu, bu konuda sivil toplumun, kadınların, ezilen bütün kesimlerin söz kurabildiği ve kendini ifade edebildiği mekanizmalarla bu meselenin tartışılması ve demokratik bir düzlemde bu metinlerin oluşturulması gerekiyor. Bunun dışında, bu temel metinler halkları şu an ne kadar uzaklaşmışsak birbirine yakınlara ve kurucu iktidarını halktan alan ve ileride halkların birbirini asimile etme, birbirini yok etme, birbirini imha etme tehlikesinin olmadığı metinlerle ancak bu sağlanabilir ve elbette ki sadece temel metinlerle, Anayasa metinleriyle bu mesele çözülmeyecek. Bütünsel bir hukuk kapsamında, temelini toplumsal sözleşmeden alan ama bu ülkedeki birçok alandaki bütün mevzuatta karşılığını bulan bir demokratikleşme, bir reform sürecinin gerçekleşmesine ihtiyaç var. Bu noktada, bizim temel çalışma alanlarımız olduğu için birkaç başlığı özellikle size somutlaştırmak isterim ben de. Umut hakkından bahsetmek istiyorum. Tıpkı hepimizi burada toplayan şeyin umut olduğu gibi aslında önümüze almamız gereken temel meselenin umut hakkı olduğunu düşünüyoruz biz. Peki, umut hakkı nedir? Türkiye'de, biliyorsunuz, siyasi mahpuslar için ayrımcı, ötekileştirici bir infaz rejimi var, bir istisna hukuk söz konusu ve Türkiye'de idam cezasının Avrupa Birliği kriterleri, Kopenhag Kriterlerinin uygulanması sürecinde kaldırılması ve ağırlaştırılmış müebbet infaz rejimine dönüşmesi gerçekliği söz konusuydu. Bu gerçeklikle birlikte Terörle Mücadele Kanunu, İnfaz Yasası'ndaki birçok maddeyle birlikte siyasi mahpuslar için hapisnede onları ölüme terk edecek bir infaz rejimi inşa edildi. Bu infaz rejimiyle alakalı birçok uluslararası mekanizmaya yapılan başvuru söz konusu. Bu mekanizmalarda AİHM kararları bu uygulamanın işkence ve kötü muamele yasağını ihlal ettiğine karar verdi. Bizim de aralarında bulunduğumuz birçok sivil toplum kurumu bu konuyla alakalı Türkiye'nin AİHM kararlarını uygulamaması noktasında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesine birçok bildirimde bulundu. Bu

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 18

bildirimlerimiz neticesinde Komite Türkiye hakkında bir denetim süreci başlattı ve biliyorsunuz, geçtiğimiz eylül ayında tekrardan bir oturum gerçekleşti. Bu oturum aslında buradaki Komisyonun rolü ve misyonu açısından çok önemlidir çünkü bu oturumda özellikle şu anda bulunan herkesin sırtına bir yük yükleyen bir ara karar verdi komisyon. Komisyon "Biz Türkiye'de kurulan Meclis Komisyonundan öneri bekliyoruz." dedi. Yani hâliyle buradaki Komisyonun önüne alması gereken ilk mesele burada umut hakkı olmakta. Burada Türkiye'nin imzacı olduğu sözleşme hükümlerini uygulamak durumunda olduğu ve bu sözleşme hükümlerini denetleyen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi mekanizmaların kararlarını uygulamak durumunda olduğu ve hâliyle bu kararların uygulanmamasını denetleyen mekanizmaların ara karar taslaklarına da uyma yükümlülüğü olduğu aşikâr ve burada Komitenin de belirttiği gibi Komisyonun bir an evvel konuyu gündemine alıp adım atması gerekmekte. Bu sadece Sayın Öcalan açısından önem arz eden bir konu değil. Şu anda ülkede ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasıyla hükümlü olan, Türkiye'nin açıkladığı verilerle, 4 binden fazla politik mahpus bulunmakta ve aslında umut hakkının uygulanmasıyla birlikte bütün politik mahpuslar için çok önemli bir gelişme sağlanacak ve Türkiye'nin demokratikleşmesi ve toplumsal barışın inşası noktasında çok önemli bir adım da atılmış olacak böylece. Umut hakkının bireysel ve kolektif birçok hakkı da demokratikleşme kapısından geçirteceğini düşünüyoruz. Bu noktada hapishanelerden başlamışken tek tek burada, Türkiye'de hangi hapishanede, hangi ihlal uygulanmakta, bunu ifade etme gibi bir zamanımız yok ancak iki konuya özellikle dikkatinizi çekmek isteriz: Birincisi, S ve Y tipi hapishanelerin inşası. İkincisi de idari gözlem kurulları. Bu iki konu hatta hasta mahpus konusunu da ekleyerek bu üç konu hakikaten hapishanelerde bir insanlık krizi yaşanmasına sebep olmakta. İdari gözlem kurulları pandemi sürecinde çıkarıldı biliyorsunuz, bütün politik mahpuslar hapishanede yatarını bitirmesine rağmen ikinci bir yargılanma mekanizmasıyla, bir pişmanlık dayatmasıyla karşı karşıya bırakılıyor ve Derneğimize yapılan başvurularda şu anda 359 siyasi mahpusun yatarını bitirmesine rağmen hapishaneden çıkamadığı gerçekliğiyle karşı karşıyayız.

Yine, hasta mahpus gerçekliği, ağır hasta mahpusların tahliyelerinin engellendiği, şu anda 631 ağır mahpusun hapishaneden çıkmak için, tahliye için, koşullu salıverilme için, infaz erteleme için başvurduğu hâlde tahliyelerinin

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 19

sağlanmadığı gerçekliği söz konusu. S, Y tipi hapishanelerin inşasıyla birlikte aslında bir bütünen hapishanelerin, İmralı Ada hapishaneleri gibi tek kişilik, hücre tipi, havalandırmasız koşullarda mahpusların yaşaması, dayatılması uygulaması söz konusu. Hâliyle Meclis komisyonunun Meclisi harekete geçirme noktasında S, Y tipi hapishanelerdeki ağır tecrit ve izolasyon koşullarını bünyesine alması gerekmektedir.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Devam ediniz, buyurun.

ÖZGÜRLÜK İÇİN HUKUKÇULAR DERNEĞİ (ÖHD) EŞ GENEL BAŞKANI EKİN YETER MORAY - Teşekkürler.

Bu noktada, hapishaneler konusunu kapatıp zaman dar kaldığı için kayyum rejimi konusuna geçmek istiyorum.

Bu ülkede aslında Kürt olmak demek istisna hukuka tabi olmak demek, istisnaların kural hâline geldiği bir rejimde yaşamaktayız. Bu noktada kayyum rejimi de istisnaların kural hâline getirildiği bir rejim. 2016 yılında çıkarılan bir KHK'nin sonradan yasa hâline getirilmesi ve en küçük bir soruşturmanın dahi yerinize kayyum atanmasına gerekçe gösterildiği bir rejim inşa edildi. Bu kapsamda 2016 yılında 95 tane belediyeye kayyum atandı, 93 belediye eş başkanı tutuklandı, 954 kişi ihraç edildi, 1.913 işçi kıyımdan geçirildi, 5 milyon seçmenin de seçme seçilme hakkı, iradesi elinden alındı. Bu uygulama 2019 yılında 56 belediyeye devam etti.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayınız, buyurun.

ÖZGÜRLÜK İÇİN HUKUKÇULAR DERNEĞİ (ÖHD) EŞ GENEL BAŞKANI EKİN YETER MORAY - 2024 yılında 12 belediye ve hâliyle bu sadece bölgeyle sınırlı kalmadı ve Türkiye'deki başka belediyelere de sirayet etti. Kayyum rejimiyle birlikte birçok kadın kurumu kapatıldı. Bir bütünen topluma hafızasızlık, belediyedeki taşınmazların devredildiği, belediyelerin ağır borç altına sokulduğu, Kürtçe dilinin tabelalardan, parklardan söküldüğü bir rejim inşa edilmeye çalışıldı. Bu konuda kayyum rejiminin aşılması için öncelikle kurumumuzun da ilke olarak uyguladığı kadınların eşit temsiliyetinin siyasette, hukukta, her alanda sağlanması adına uygulanan eş başkanlık sisteminin tanınması gerekmektedir. Bu konuda KHK'yle daha sonra yasalaşan kayyum atanma maddelerinin 5393 sayılı Yasa'da kaldırılması gerekmekte ve en önemlisi de

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 20

kayyum rejiminin yarattığı tahribatların Komisyon tarafından gündeme alınması ve bu tahribatların giderilmesi için Meclisin harekete geçirilmesi gerekmektedir.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayınız, buyurun.

ÖZGÜRLÜK İÇİN HUKUKÇULAR DERNEĞİ (ÖHD) EŞ GENEL BAŞKANI EKİN YETER MORAY - Tabii ki de bunların hepsi Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartnamesi'ndeki maddelerin tamamının uygulandığı bir Meclis kararı almaktan, bunu yürürlüğe koymaktan geçiyor çünkü baktığımızda Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartnamesi'nden hemen çekinceler rejimine değinerek konuşmamı sonlandırayım. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartnamesi diğer sözleşmelerden daha farklı biliyorsunuz. Yürürlüğe konulan maddeleri açıklanıyor ama diğer sözleşmelerde baktığımızda, Türkiye'nin uluslararası sözleşmeler rejimini incelediğimizde, azınlık haklarını koruyan, ana dil haklarını koruyan, eğitim hakkını güvence altına alan, yerel yönetimlerin haklarını güçlendiren, Türkiye'nin Uluslararası Adalet Divanı'ndaki yargılanma durumunu gözeten bütün maddelerine Türkiye'nin çekinceleri var. Yani Türkiye'nin uluslararası sözleşme rejimi tamamen bir çekince rejiminden oluşuyor. Hâliyle bütünsel bir hukukla, bir reformla demokratikleşmeyi sağlayabilmek adına uluslararası sözleşmelerdeki bu çekincelerin kaldırılması gerekiyor.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

ÖZGÜRLÜK İÇİN HUKUKÇULAR DERNEĞİ (ÖHD) EŞ GENEL BAŞKANI EKİN YETER MORAY - Hemen bitiriyorum Sayın Başkan.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Buyurun.

ÖZGÜRLÜK İÇİN HUKUKÇULAR DERNEĞİ (ÖHD) EŞ GENEL BAŞKANI EKİN YETER MORAY - Çünkü bu çekincelerin amacı uluslararası sözleşmelerin etkisini azaltmak, ortadan kaldırmak, tekçi ve merkeziyetçi yapıyı güçlendirmektir. Hâliyle bu sözleşme birçok alanda, kadın hakları, çocuk hakları, temel hak ve özgürlükler alanlarındaki birçok çekincenin kaldırılması ve imzacı olunmayan birçok sözleşme de var -bunları raporumuzda da sunduk- bunlara imzacı olunması gerekiyor. Bu konuda İstanbul Sözleşmesi'ne de tekrar imzacı olunması gerektiği aşikâr.

Buradan hemen İstanbul Sözleşmesi'yle birlikte 6284 sayılı Yasa ve kadın konusuna da çok kısa değinmek isterim.

6284 sayılı Yasa nitelik itibarıyla çok eksik bir yasa değil, çok hukuki, çok

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 21

haklı düzenlemeler barındıran bir yasa ancak olay bazlı şiddeti önleme durumundan kaynaklı kadına yönelik şiddeti önleyici, toplumu bu konuda toplumsal cinsiyet bakımından eğiten bir niteliğe sahip değil.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Buyurun.

ÖZGÜRLÜK İÇİN HUKUKÇULAR DERNEĞİ (ÖHD) EŞ GENEL BAŞKANI EKİN YETER MORAY - Hâliyle kadına yönelik şiddetin olay bazlı müdahale etmekten ziyade bunların önceden gelişmesini engelleme yükümlülüğü, topluma bu konuda bir bilinç kazandırma yükümlülüğü daha önemlidir ve hâliyle bu sözleşme önemlidir ama yeterli değildir. Bu konuda önleyici ve eğitim alınacak mekanizmaların Meclisçe sağlanması gerekir.

Hepinize tekrardan teşekkür ediyoruz.

Umarım, bütün halkların, inançların, kimliklerin, ekolojinin, cinsiyetlerin hep birlikte barış ve özgürlük içerisinde yaşayabileceği koşulları hukukçular, siyasetçiler ve bir bütünen halk olarak hep birlikte tesis edebiliriz.

Bu konuda hepinizi tekrardan selamlıyorum ve teşekkür ediyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Teşekkür ediyorum.

Toplantıya beş dakika ara veriyorum.

Kapanma Saati: 12.31

İKİNCİ OTURUM

Açılma Saati: 12.45

BAŞKAN: Numan KURTULMUŞ

----- 0 -----

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Sayın milletvekilleri, Komisyonumuzun İkinci Oturumunu başlatıyorum.

Şimdi sözü Sosyal Demokrat Avukatlar Derneği (SODAD) Kurucu Başkanı ve Başkan Yardımcısı Sayın Kemal Akkurt'a veriyorum.

Buyurun Sayın Akkurt.

SOSYAL DEMOKRAT AVUKATLAR DERNEĞİ (SODAD) GENEL BAŞKANI

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 22

KEMAL AKKURT - Teşekkür ediyorum Sayın Başkan.

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri, basınımızın değerli temsilcileri; hepinizi şahsım ve Sosyal Demokrat Avukatlar Derneği adına saygıyla selamlıyorum.

Benden önce konuşan meslektaşlarım benim işimi bayağı bir kolaylaştırdılar, tekrara düşmemek için ben konuşmamın önemli kısımlarını atlayarak devam etmek istiyorum izninizle.

Terörsüz Türkiye'ye, barıştan ve demokrasiden yana hiç kimsenin itirazı olamaz ancak bölgemizde atılan bütün adımlar ve gelişen olaylar neoliberalizmin ve emperyalizmin tercihleri doğrultusunda şekillenmektedir. Bu şekillenmeden yurtsever ve halkçı kazanımlar sağlamak çok zordur. Bu nedenle, yapılacak kabul ve onayların kuşku dolu içerikler taşımaması gerekir. Bu süreçte provokasyona açık bir alan da bırakılmamalıdır. Halkın yaşam standartlarının her alanda sürekli düşürüldüğü bir Türkiye'nin toplumun tamamını kapsayan toplumsal uzlaşmaya, adalete ve ilerlemeye ihtiyacı vardır. Barış ancak ve ancak büyük bir toplumsal uzlaşmayla sağlanabilir. Bölgemizde yaşayan halkların kendi kaderlerini tayin hakkı neoliberalizmin ve emperyalizmin taleplerine kurban edilmemelidir. Uygulanan politikalar ülkemizin ve bölgemizin geleceğinin rehin alınmasına neden olmamalıdır. Bu nedenlerle "Yurtta sulh, cihanda sulh." ilkesi ekseninde hareket edilmelidir. Bu ilke bir tarafta Türkiye'de huzur ve sükûnun, güven içinde yaşamının, diğer taraftan da uluslararası barış ve güvenliğin güvencesidir. Bunları günümüz koşullarında sağlamanın yolu savaşı, sömürsüz ve eşitsizliklerin giderildiği bir dünyadan geçer. Emek, özgürlük, dayanışma, barış ve eşitsizlikleri giderme ekseninde geliştirilecek politikalarla çözüme erişilebilir. Günümüz Türkiyesinde emekten, özgürlükten, barıştan ve adaletten yana olan tüm partilerin kendi içlerindeki birlikteliği güçlendirmeleri ve toplumsal muhalefetin ortak bir hedef etrafında toplanmasını sağlamaları gerekir. Kutuplaşmalar, toplumsal barışın zedelenmesine ve demokratik tartışmaların azalmasına yol açmamalıdır. Bu durum, partilerin tabanında derin hayal kırıklıkları yaratabilir. Özellikle toplumsal barışı, özgürlüğü, refahı ve dayanışmayı savunan seçmenlerin bu tür iş birliklerini ihanet olarak görmelerinin önüne geçilmelidir. Açılım politikaları Türkiye Büyük Millet Meclisinde iktidar cephesinin istediği anayasal düzenlemelere kurban edilmemelidir. Bu nedenle, barıştan, özgürlükten ve adaletten yana olan tüm partilerin bu tür stratejik

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 23

adımları dikkatle değerlendirmeleri ve kendi değerlerine sadık kalarak alternatif politikalar geliştirmeleri gerekir. Toplumsal muhalefetin hem şiddete karşı ilkesel duruşu korumak hem de güvenlikçi söylemin demokratik hakları bastırmak için araçsallaştırılmasına direnmeleri gerekir. Terörsüz Türkiye hedefine sadece güvenlikçi yöntemlerle değil, demokratikleşme, eşit yurttaşlık ve barışçıl diyalog temelinde yaklaşılmalıdır. Kürt sorunu başta olmak üzere kimlik temelli sorunların silahla değil Türkiye Büyük Millet Meclisi zemininde toplumun tüm kesimlerini kapsayan siyasi çözüm yollarıyla çözülmesi gerekir. Bu nedenle siyasetin istihbarat örgütlerinin inisiyatifine bırakılmaması zorunludur. Siyaset, kimlik siyaseti ile güvenlik politikaları arasına sıkışmamalı, sosyal adalet, ekonomik eşitsizlik gibi halkın sorunlarını öne çıkararak toplumun her kesimine ulaşmalıdır.

Terör söyleminin emek ve demokrasi mücadelesini bastırmak için kullanılmasına da meydan verilmemelidir. Türkiye'nin "terörle mücadele" adı altında Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarını tanımaması, uluslararası yükümlülüklerin ihlal edilmesi gibi durumlara karşı çıkılmalıdır. Yaratılan korku iklimine alternatif olarak birlikte yaşam, eşit yurttaşlık ve özgürlükçü demokrasi perspektifinin güçlendirilmesi gerekir. Potansiyel Cumhurbaşkanı adayları, seçilmiş belediye başkanları, aydınlar ve üniversite öğrencileri suçsuz yere cezaevinde iken barış ortamından söz etmek mümkün değildir.

Bu kısa girişten sonra sonuç ve önerilerimizi paylaşmak istiyorum izninizle: Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; bu Komisyonun görevi, terörsüz Türkiye idealini iktidarın ömrünü uzatan ve daha da otoriterleşmesini sağlayacak bir araç olmaktan çıkarıp toplumsal barışı ve hayatı topyekûn inşa edecek çoğulcu bir demokrasi hedefiyle yeniden tanımlamak olmalıdır. Ne şiddet romantize edilmeli ne de güvenlikçi devlet politikalarının bir aracı hâline getirilmelidir. Toplumsal barış, adalet ve huzur için yapılacak Anayasa değişikliğiyle güçlendirilmiş parlamenter sisteme süratle geçilmelidir. Cumhurbaşkanı -kişilerden bağımsız olarak söylüyorum- eskiden olduğu gibi Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından nitelikli çoğunlukla seçilmelidir, varsa partisiyle ilişkisi kesilmelidir. Cumhurbaşkanı, cumhurun yani 86 milyonun Cumhurbaşkanı olmalıdır. Yasama, yürütme ve yargı birbirlerinden kesin çizgilerle ayrı ve bağımsız olmalıdır. Güçler ayrılığı artık ülkemizde de

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 24

kurumsallaşmalıdır. Başta Hâkimler ve Savcılar Kurulu olmak üzere Yargıtay, Danıştay, Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Seçim Kurulu birinci sınıfa ayrılmış hâkimler arasından seçimle, idarenin ve yasamanın dahil olmadan özerk olarak oluşmalıdır. Ülkemizde kadına karşı şiddet artık tahammül edilemez boyutlara ulaşmıştır. Türkiye'nin ev sahipliğinde imzalanan ve kadına karşı şiddetin önlenmesinde devlete önemli görevler yükleyen İstanbul Sözleşmesi tekrar mevzuatımıza kazandırılmalıdır. Devletin her kademesinde liyakat esas olmalıdır. Liyakati ortadan kaldıran mülakat garabetinden derhâl vazgeçilmelidir. Devlet, Anayasa'mızda tanımlandığı gibi uygulamada da demokratik, laik, sosyal, hukuk devleti olmalı, parti devleti görüntüsünden kurtarılmalı, 86 milyonun tamamının devleti olduğunu hissettirmelidir. Kayyum uygulamasından vazgeçilmeli, seçilmiş belediye başkanları kesinleşmiş mahkeme kararı olmadan tutuklanmamalı, masumiyet karinesi gereği görevlerinin başında kalmalı, yargılamalar Anayasa, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları gereğince tutuksuz olmalıdır. Tarafı olduğumuz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları doğrultusunda yapılacak düzenlemelerle düşünce ve ifade özgürlüğü kâğıt üzerinde kalmamalı, fiilen de sağlanmalıdır. Şiddete bulaşmamış tüm düşünce suçluları derhâl serbest bırakılmalıdır.

Beni sabırla dinlediğiniz için şahsım ve Sosyal Demokrat Avukatlar Derneği adına teşekkür eder, saygılar sunarım.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Teşekkür ederim.

Oturumun son konuşmacısı Hukuki Araştırmalar Derneği Genel Başkanı Sayın Hasan Oymak.

Buyurun Sayın Oymak.

HUKUKİ ARAŞTIRMALAR DERNEĞİ (HUDER) GENEL BAŞKANI HASAN OYMAK - Teşekkür ederim Sayın Başkanım.

Saygıdeğer Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanım, saygıdeğer Komisyon üyeleri, bu kıymetli sürece katkı sunmak üzere dernekleri adına davete icabet eden değerli meslektaşlarım, saygıdeğer basın mensupları, Komisyonun her anına emek veren Gazi Meclisimizin değerli mensupları, hanımefendiler, beyefendiler; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Saygıdeğer Başkanım, konuşmama başlamadan önce, başta zatıaliniz olmak üzere Gazi Meclisimizin tüm saygıdeğer mensuplarının yeni yasama

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 25

dönemini tebrik ediyor, ülkemizi daha huzurlu, daha müreffeh, daha adil yarınlara taşıyacak çalışmalar diliyorum. Öte yandan, Gazzeli mazlumların yarasına derman olmak üzere insani yardım malzemesi taşıyan küresel Sumud Filosu'na İsrail tarafından yapılan saldırıyı ben de zatıalınız gibi kınıyor, bu zulmün bir an önce nihayete ermesi dileğimizle birlikte sürece ilişkin her türlü hukuki yardım konusunda tüm meslektaşlarımızla birlikte hazır olduğumuzu ifade ediyorum.

Değerli Komisyon üyeleri, terör belası Türkiye'nin kırk yılına, binlerce acıya, daha müreffeh bir Türkiye için yatırıma dönüşebilecekken teröre harcanmak zorunda kalınan trilyonlarca liraya mal oldu; dahası, bu coğrafyada birlikte yaşayan, Malazgirt'te, Çanakkale'de birlikte şehit olan, en son zulme karşı durmak üzere yola çıktıkları Mavi Marmara gemisinde İsrail tarafından birlikte katledilen, yine, Sumud Filosu'na da birlikte binen Türk ve Kürt halklarının kardeşliğine nifak soktu, Türkiye'nin ilerlemesine hep engel oldu. Bu nedenle, öncelikle Türkiye Yüzyılı hedefine yöneldiğimiz bu dönemde geçmişteki hendek olayları gibi olumsuz tecrübelerle rağmen, yeniden ve büyük bir kararlılıkla terör sorununu kardeşlik zemininde çözmek üzere irade ortaya koyan Sayın Cumhurbaşkanımız ve ilk adımı atan Sayın Devlet Bahçeli başta olmak üzere, sürece samimiyetle destek veren, katkı sunan tüm siyasi partilerimizi Sayın Genel Başkanları nezdinde kutluyor, teşekkür ediyorum.

Terörsüz Türkiye vizyonu, bu coğrafyada yaşayan herkesin yarınları için ortak bir gelecek ve güçlü bir Türkiye'yi inşa etme vizyonudur, sadece belli bir dönem ve hükûmet programı değil, devletin kalıcı stratejisidir. İnanıyoruz ki böylesine büyük bir katılımı oluşturulan Komisyonun bu çalışması ülkemizin tarihî bir fırsat yakaladığı bu dönemde kardeşlik müessesesini kalıcı hâle getirecektir. Bu nedenle, son derece yapıcı idaresiyle süreci yürüten Sayın Meclis Başkanımızın nezdinde Komisyonun tüm değerli üyelerine de milletimiz adına minnettarlığımı ifade ediyorum. Bize göre Komisyonun en önemli işlerinden biri, her görüşten sivil toplum örgütlerini, sendikaları, iş dünyasını, hukukçuları ve tabii ki en büyük mağduriyeti yaşayan, en çok yüreği yanan şehit, gazi yakınlarını, anneleri dinlemiş olmasıdır. Herkesin temsil edildiği ve dinlendiği bir süreç toplumsal mutabakatın anahtarıdır.

HUDER olarak biz de sivil anayasa çalışmalarına destek olmak amacıyla geçtiğimiz ocak ayında İçişleri Bakanlığımızın destekleriyle Türkiye'nin Sivil

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 26

Anayasa Yolculuğu Projesi'ni hayata geçirdik ve Türkiye'nin 7 bölgesindeki illerimizde her görüşten, yaştan ve meslekten insanlarımızın yeni anayasa konusundaki soru, görüş, öneri ve eleştirilerini dinledik. 26 Haziranda Sayın Meclis Başkanımız Profesör Doktor Numan Kurtulmuş'un ev sahipliğinde, bu salonda gerçekleştirdiğimiz kapanış programıyla da sonuç raporumuzu takdim ettik. Hatta o toplantılarımızda terörsüz Türkiye sürecine ilişkin değerlendirmeler de yapılmıştı ve geniş katılımlı görüş alışverişinin faydasını bizzat müşahade etme imkânımız oldu. Bugün de 81 ildeki meslektaşlarımın konuya dair paylaştıkları görüş ve değerlendirmelerle sürece katkı sunmak üzere huzurunuzda bulunmaktan şahsım ve HUDER adına onur duyduğumu ifade etmek istiyorum.

Saygıdeğer Başkanım, saygıdeğer üyeler; tüm Türkiye bu Komisyonda konuşulanları ve çıkacak sonuçları yakından takip ediyor. Hiç şüphesiz sürecin başarıyla sonuçlanması için dua edenler kadar yapılacak düzenlemelere karşı çıkacak ve manipüle etmeye çalışacak çok sayıda kişi de mevcut. Nitekim Sayın Başkanımızın daha önce ifade ettiği üzere Komisyonda konuşulmayan şeyleri konuşulmuş gibi aktaranlar olmaktadır ve bunların önüne geçilmesi elzemdir. Yine, Sayın Başkanımızın gizli oturumun dışındaki süreci düzenli olarak basınla ve halkımızla paylaşması hem kafa karışıklığını önleyen hem de manipülasyonların önünü kapatan son derece kıymetli bir uygulamadır. Bu risk ve zorluğun farkında olan devlet aklının oluşturacağı siyasi iradenin kararlı duruşu halkımızın sürece inanç ve desteğini artırmaktadır ki hem Sayın Cumhurbaşkanımızın ortaya koyduğu irade hem de Komisyonun sağlıklı işleyişi bu yolu açmıştır.

Saygıdeğer Başkanım, elli yıla yakın ülkemiz ve milletimiz için bir prangaya dönüşmüş, ağır ve taşınmaz bir yüke dönüşmüş terör belasından kurtulmaya ramak kala bu sonucu istemeyen çevrelerin girişimleri, milletin azim ve kararlılığı karşısında çok cılız ve marjinal kalan tepkilerini büyütmeye çalışmaları dikkat çekmektedir. Şurası açıktır ki terörsüz Türkiye çalışmaları bir devlet politikasıdır ve mutlak surette başarıya ulaşacaktır ama bilinmelidir ki devlet politikası olduğu kadar da millet arzusu olarak kabul gördüğü için bu başarı mutlak surette gelecektir.

Terörsüz Türkiye, milliyetçi perspektiften bakıldığında, devletin güvenlik güçlerinin dağlarda, sınır hatlarında ve sınırlarının ötesinde ve şehir

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 27

merkezlerinde, il, ilçe, mezralarda mutlak hâkimiyet kurması, bir güvenlik zaferi olduğu kadar, aynı zamanda devletin onurunun korunması ve milletin devletine olan güveninin pekişmesi anlamına gelmektedir; terörün tamamen bitmesi, devletin kendi coğrafyasında hiçbir illegal yapıya alan tanımaması ve milletin huzurunu bozan tüm unsurları bertaraf etmesi bakımından egemenlik hakkının sahada fiilen hayata geçirilmesidir. Bu durum, milletin her ferdinin güven içinde yaşamasının önünü açarken devletin iç güvenlik konusundaki harcamalarını da daha verimli alanlara yönlendirmesini sağlayacaktır.

Terörsüz Türkiye vizyonunun bir diğer önemli boyutu milletin evlatlarının hayatının korunmasıdır. Anadolu'nun dört bir yanında onlarca yıldır verilen şehitlerin geride bıraktığı acı bu milletin hafızasında silinmez izler bırakmıştır. Terörün ortadan kaldırılması demek artık anaların ağlamaması, babaların gözyaşlarını yüreğine akıtmaması, gençlerin teröre kurban gitmemesi demektir. Bu açıdan bakıldığında terörsüz bir Türkiye muhafazakâr değerlerin temel ilkelerinden biri olan insan hayatına saygı ilkesinin devlet eliyle en üst düzeyde korunması anlamına gelmektedir; her bir gencin hayata tutunması, milletin geleceğinin garanti altına alınması demektir.

Terörsüz Türkiye hedefi aynı zamanda ekonomik kalkınmanın da önünü açacaktır. Terör ekonomik istikrarı doğrudan sekteye uğratan, yerli ve yabancı yatırımların geri çekilmesine neden olan, sınır ticaretini aksatan, tarım ve hayvancılık gibi alanlarda üretim süreçlerini durduran bir faktördür. Bu da ekonomik millîlik ve bağımsızlık vizyonunun hayata geçirilmesini engellemekte, geciktirmektedir. Terörsüz Türkiye hedefinin kültürel ve demografik yapının korunması bakımından da kritik bir işlevi vardır. Terör şehirlerin demografik dokusunu değiştirmekte, güvenlik gerekçesiyle nüfus hareketliliğini artırmakta ve toplumsal aidiyet bağlarını zedelemektedir. Terörsüz bir Türkiye'de insanlar doğduğu yerlerde huzurla yaşamaya devam edebilir, köylerin boşalması engellenir, şehirlerin kültürel dokusu korunur.

Sonuç olarak terörsüz bir Türkiye milliyetçi ve muhafazakâr değerlerin yaşatılması, devletin kudret ve merhamet dengesini kurarak milletin güvenliğini temin etmesi, toplumsal barışın kalıcı hâle getirilmesi demektir.

Saygıdeğer Başkanım, Türk ve Kürt vatandaşları arasında esasen bir ihtilaf yok. Bizler aynı takımlarda top koşturan, aynı okullarda okuyan, aynı sofralarda yemek yiyen, birbirleriyle aynı türküler söyleyen insanlarız. Terör

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 28

belası bu insanların arasına nifak sokuncaya kadar durum bundan ibaretti. Dolayısıyla terörsüz Türkiye sürecinde nifak soka terör örgütünün ortadan kaldırılması zaten meselenin önemli bir kısmını çözecektir. Aynı zamanda HUDER olarak da 81 il ve 9 ülkedeki teşkilatlarımızda Türk ve Kürt arkadaşlarımızla birlikte aynı hedef için çalışmaya devam ediyoruz.

Muhakkak ki terör örgütünün silah bırakması Türk ve Kürt kardeşliğinin önünü açacaktır ama bu sürecin samimi olduğunun ortaya konulması gerekmektedir. Tüm silahlar belli bir takvimde teslim ya da imha edilmelidir. Aynı şekilde örgütle bağlantılı yapıların da feshi belli bir takvim içerisinde mutlak surette gerçekleştirilmeli, bu süreç yakından takip edilmelidir. Yasal düzenlemelerin sürece yönelik işleyişinin gelişimi dikkate alınarak gerçekleşmesi gerekir. İstihbarat bilgileri ve gizli oturumdaki bilgiler kuşkusuz devlet aklını şekillendirecektir. Terör örgütü saflarında silahlı eylemlere katılmış olan, insanların ölmesine, gazi kalmasına, sakat kalmasına sebep olmuş olanlar, silahlı eylemleri yapmış olanlar mutlak surette cezalarını çekmelidirler. Geri kalanlar, bir vesileyle terör örgütünün içerisinde yer alan ama silahlı eylemlerin içerisinde bulunmayan kişilerle ilgili yapılacak düzenlemeler de mutlak surette çok geniş, çok dikkatli bir denetim süresine tabi tutularak sonuçlar buna göre belirlenmelidir.

Sayın Başkanım, sayın üyeler; kardeşlik hukukunun oluşturulması yapılan haksızlıkların yok sayılması demek değildir. Bizler elbette çocuklarımıza zalimliği ve ölümü miras bırakmamak için birbirimize karşı öfkemizi yutmalı, yanlışlarımızı affetmeliyiz. Toplumsal mutabakat ne kadar büyük olursa terörsüz Türkiye süreci de o kadar sağlıklı ilerleyecektir muhakkak. Ancak kardeşlik hukukunu tesis ederken haksızlık yapanların yaptıklarının yanına kâr kaldığı düşüncesi kesinlikle insanların zihninde oluşturulmamalıdır. Ne terörsüz Türkiye süreci ne Komisyon çalışmaları terör örgütünün legalize edilme sürecine altyapı oluşturmak üzere yapılmamıştır.

Değerli Başkanım, bu süreçle ilgili olarak çok da zamanı almamak bakımından bir iki noktayı belirleyerek sözlerime son vermek istiyorum.

Daha önceki toplantılardan birinde sizin de kamuoyuyla paylaştığınız çok kıymetli bir örnek var idi: Bir gazimizin takma gözünü masaya çıkartarak gözünü terör örgütüyle savaşırken kaybettiğini, gerekirse diğer gözünü de kaybedebileceğini "Yeter ki bu savaş dursun, terör belasından kurtulunsun ve

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 29

kardeşlik hukuku doğsun." dediğini ifade etmiştiniz, çok kıymetliydi. Anneler "Biz çok ağladık, çok gözyaşı döktük, artık bundan sonra gözyaşı dökülmesin." demişti, çok kıymetliydi. Az önce bahsetmiş olduğum Türkiye'nin sivil Anayasa yolculuğu projesinde çalışmalarımızı yürütürken Denizli'deki bir amcamızın da bu konuya ilişkin çok net bir ifadesi vardı. Kendisiyle ilgili bu hususlardan bahsederken "Oğlum ben size bir şey diyeceğim, ondan sonra ne ederseniz edin. Bizi asla kavga ettirmeyin, biz kavga etmekten bıktık, kimseyle kavga etmek istemiyoruz; bizi kavga ettirmeyin ne ederseniz edin." dedi. Anadolu irfanının, Anadolu insanının gönlündeki güzelliklerin çok net bir şekilde yansımasıydı. Dolayısıyla, bu Komisyonun yapmış olduğu çalışma esasen bu ülkeye bu kazanımları sağlayacaktır.

Herkesin ellerine sağlık, siyasi iradenin eline sağlık, Cumhurbaşkanımızın, Sayın Devlet Bahçeli'nin, tüm siyasi parti liderlerimizin ellerine sağlık. Süreci müthiş bir şekilde yönetiyorsunuz, sizin elinize, gönlünüze sağlık. İnaniyoruz ki bundan sonraki süreçte tüm kazanımlar her iki taraf açısından da çok kıymetli noktaya gelecektir ve ceza alması gerekenler cezalarını alacak, diğerleriyle ilgili olan süreç de hakkaniyetli bir şekilde yürütülecektir. Devlet aklının devreye girmesinden ve detayların konuşulmaya başlamasından sonra muhakkak surette mevzuat çalışmaları yapılacaktır; o sürecin içerisinde de üzerimize düşen her türlü görevi almaya hazır olduğumuzu belirtiyor, tüm Komisyonu şahsınızda saygıyla selamlıyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Çok teşekkür ediyorum Sayın Oymak.

Şimdi, bir sonraki oturumun hazırlığının yapılması için on dakika ara veriyoruz.

Kapanma Saati:13.07

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 30

ÜÇÜNCÜ OTURUM

Açılma Saati: 13.31

BAŞKAN: Numan KURTULMUŞ

----- 0 -----

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Sayın milletvekilleri Komisyonumuzun 13'üncü Toplantısının Üçüncü Oturumunu açıyorum.

Bu oturumda da hukukçu akademisyen arkadaşlarımızı dinleyeceğiz.

İlk sözü Profesör Doktor Abdurrahman Eren'e veriyorum.

Buyurun Sayın Eren.

PROF. DR. ABDURRAHMAN EREN - Sayın Meclis Başkanım, Komisyonun değerli üyeleri, kıymetli katılımcılar; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Bana görüşlerimi paylaşma fırsatı verdiği için Meclis Başkanımızın şahsında hepinize teşekkürlerimi arz ederim.

Tabii, yeni yılın da hayırlı olmasını diliyorum.

Konunun hassasiyetini ve zamanın darlığını dikkate alarak görüşlerimi yazılı bir şekilde okuyacağım, hayatımda ilk defa yapıyorum bunu da. Komisyon 5 Ağustos 2005 Salı günü ilk oturumunu gerçekleştirmiş, bugün 13'üncü oturum yapılmaktadır. Sayın Meclis Başkanımız ilk oturumda "Bu Komisyon, millet adına çözüme ulaştırılacak sorunların müzakeresi üzerinde uzlaşılan teklif ve tavsiyelerin TBMM'ye iletilmesine ve bahse konu süreçlere millet adına vaziyet etmek için vardır." diyerek Komisyonun amacını ortaya koymuştur. Komisyonun ilk toplantısında mutabakata varılan konulardan biri de Komisyonun gündeminde yeni anayasa veya Anayasa değişikliği olmayacağıdır. Buradan hareketle, bu meselenin çözümünde Anayasa değişikliğine ihtiyaç olmadığı sonucu düşünülebilir; en azından ben öyle düşündüğüm için kendi adıma anayasa hukukçularına iş düşmeyeceğini düşünüyordum. Geçen hafta sonu Komisyona davet edilince "Bu meselede Anayasa'nın rolü ne olabilir?" diye düşünmeye başladım. Sorunun çözümünde yeni anayasa veya Anayasa değişikliği şart mı? Şart ise hangi konularda anayasa devreye girebilir? Bu soruları kendi kendime sorarken cevaplarının hiç de kolay olmayacağını görünce biraz endişelendiğimi itiraf edebilirim.

Bir anayasa hukukçusu olarak elbette bu meseleye anayasa hukuku açısından yaklaşacağım. Yeni anayasa veya Anayasa değişikliği gündemde olmayacağından anayasanın içeriğine dair somut öneriler getirmeyeceğim. Ancak

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 31

anayasal boyutta bu meseleye nasıl yaklaşılması gerektiğine dair görüşlerimi paylaşmak istiyorum.

Sayın Başkanım, kıymetli Komisyon üyeleri; malumunuz, anayasaların iki temel işlevinden söz edebiliriz. Birincisi: Anayasalar -devletin statüsü dediğimiz ya da maddi anayasa dediğimiz- devletin temel ilkelerini ve temel teşkilatını düzenler. İkincisi ise devletin karşısında bireyin hak ve hürriyetlerini güvence altına alır. Komisyonun gündeminin ana konusu kimilerine göre terörsüz Türkiye veya kimilerine göre Kürt meselesi olarak nitelendirilmektedir. MHP Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin 22 Ekim 2024 tarihinde yaptığı tarihî çağrı üzerine PKK terör örgütünün lideri kabul edilen Abdullah Öcalan 25 Şubat 2025 tarihinde "Barış ve Demokratik Toplum Çağrısı" adlı bildiride "Tüm gruplar silah bırakmalı ve PKK kendini feshetmelidir." dedi. 11 Temmuz 2025 tarihinde 30 terör örgütü mensubunun sembolik silah bırakma töreni sonrası silahsızlandırma süreci başlatıldı. Literatürde bu sürecin bu aşamasına "negatif barış" denirken, bunun kalıcı çözüme bağlanması için kök meselelerin çözülmesi ve kalıcı barış olarak nitelenen pozitif barışın sağlanması üzerinde durulmaktadır.

Sayın Başkanım ve kıymetli Komisyon üyeleri, ben bugün anayasa bağlamında kök meselenin ne olduğu ve bu meseleye nasıl yaklaşılması gerektiği konusunda görüşlerimi paylaşmak istiyorum.

Komisyonun tüm oturumlarında hassas bir dil kullanılmaya ve kuşatıcı olunmaya çalışıldığı görülmektedir, ben de görüşlerimi açıklarken bu hassasiyeti paylaştığımı belirtmek isterim ancak bazen sizin ne söylediğiniz kadar karşınızdakinin ne anladığı da önemli. Bu nedenle ortaya çıkabilecek yanlış anlaşılmalardan kendimi sorumlu tutarak şimdiden özürlerimi beyan etmek isterim.

Konuşmamın temel sorusu: Kök mesele anayasal statü sorunu mu, yoksa temel haklar sorunu mudur? Bu iki konunun birbiriyle ilişkili olduğu da düşünülebilir ancak bu konu özelinde dile getirilen sorunlara baktığımızda, statü sorunu ile haklar sorununun ayrıştığı ve bunu dile getiren kesimler bakımından da bir ayrışma olduğu görülmektedir; en azından ben farklı olduğunu düşünüyorum.

Sürecin tarihsel gelişimine, partilerin geçmiş önerilerine, Komisyonun geçmiş oturumlarında konuşan sivil toplum örgütü temsilcilerinin, mağdurların, akademisyenlerin açıklamalarına baktığımızda kök mesele hakkında iki yaklaşım

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 32

olduğu görülmektedir: Bir grup kök meselenin öncelikle anayasal statü sorunu olduğunu, temel hakların bu meseleye bağlı ikincil bir sorun olduğunu dile getirmektedir; nitekim, ilk oturumda da aslında bu hemen hemen dile getirildi bazı kişiler tarafından. Daha büyük bir grup ise kök meselenin öncelikle temel haklar sorunu olduğu, anayasal statü konusunun tartışılmaması gerektiği görüşündedir. Kök meseleyi anayasal statü sorunu olarak görenlerin ilk iddiası Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda devletin Türk devleti, milletin Türk milleti olarak tanınması; resmî dil ve vatandaşlık tanımı dâhil Kürtlere dönük bir anayasal tanıma yapılmadığı ve bu durumun adalet, hakkaniyet ve eşitliğe aykırı olduğu yönündedir. Statü meselesinin özünde Kürt kimliğinin anayasal düzeyde tanınması gerektiği ifade edilmektedir, PKK terör örgütünün ortaya çıkışında da bu iddia yer almıştır. Abdullah Öcalan 25 Nisan 2005 tarihindeki PKK'nın 12'nci kongresine gönderdiği 35 sayfalık mektupta "Kurtuluş Savaşı'nın Kürt-Türk ittifakıyla kazanıldığı inkâr edilmez bir hakikattir; sonuç, bildiğiniz Türkiye Cumhuriyeti'dir. Cumhuriyetin asli kurucusu olan Kürtler cumhuriyet kurulduktan bir yıl sonra yok sayıldı, Kürt kimliği yasaklandı, PKK bu inkârı büyük bir direnişle boşa çıkardı." demektedir.

Bölgede kurulmuş olan bazı sivil toplum örgütlerinin de geçen hafta 12'nci Oturumda yaptıkları konuşmalarda benzer iddiayı dillendirmeye devam ettikleri görülmektedir. Dicle Toplumsal Araştırma Merkezi (DİTAM) Başkan Yardımcısı Sedat Yurttaş Kürt kimliğinin anayasal düzeyde tanınmasını talep etmiş, bu durumun adaletsizlik ve eşitsizlik oluşturduğunu belirtmiştir. Sosyo-Politik Saha Araştırmaları Merkezi (SAHAM) Koordinatörü Yüksel Genç şöyle demektedir: "Kök meselelerden biri, Osmanlı'nın merkezîleşme politikaları döneminde açığa çıkan egemenlik tartışması aslına bakarsanız. Merkezîleşmeyle beraber Kürdistan vilayetlerine yapılan müdahalelerin kendisi, isyanların da başlangıç noktası. Kürt meselesinin kök nedenlerinden bir tanesi de cumhuriyetin kuruluşuyla beraber ulus devlet formunun bir gerçeği olduğu iddia edilerek kimlik haklarının ret, inkâr ve asimilasyon politikaları olarak tariflenen ret politikalarının kendisi." Kısaca, cumhuriyetin kuruluşunda Kürtlere Türklerle eşit anayasal statü verilmemesinin adaletsizlik ve eşitsizlik olduğu dile getirilmektedir.

Bu iddiayı, devlet ve anayasa teorileri ve anayasa tarihî bağlamında değerlendirmek istiyorum. Derin teorik tartışmalara yer vermeyeceğim; en kabul

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 33

gören görüşlere göre devletin fiilî varlığı ile hukuki kişiliği birbirinden farklıdır. Devletin fiilî varlığı millet, ülke ve egemenlik unsurlarından oluşur. Millet olmuş insan topluluğunun bir toprak parçası üzerinde sağladığı egemenlik, devletin fiilî varlığını oluşturur. Bu fiilî varlık ancak egemenliğin dış boyutu olan bağımsızlığın ortadan kalkmasıyla son bulur. Devletin hukuki varlığı ise onun manevi kişiliği olan tüzel kişiliğini ifade eder. Devletin fiilî varlığı devam ederken asli kurucu iktidar yetkisine dayanarak hukuki kişiliğinde değişim mümkündür. Bu noktada şu temel soruyu sormamız gerekiyor: Cumhuriyetin ilanı ile bir devlet fiilen son buldu, yeni bir devlet mi kuruldu, yoksa Osmanlı devleti elinde kalan topraklar üzerinde fiilî varlığını sürdürdü ve devletin hukuki kişiliğini saltanattan cumhuriyete mi dönüştürdü? Eğer cevabımız devletin devamlılığı yönünde ise cumhuriyetle birlikte yeni bir kuruculuktan söz edilemez. Bu durumda, kuruculuk unsurunu Osmanlı Devleti'nin kuruluşu üzerinden ele almak gerekmektedir. O zaman da şu soruyu sormamız gerekiyor: Kürtlerin anayasal statüsü Osmanlı'da farklı cumhuriyette farklı mıydı? Tüm tarihçilerin kabul ettiği gibi, Osmanlılar Türklerin Kayı boyuna ait Anadolu Selçuklu Devleti'nin Bizans sınırına yakın Söğüt'te kurulmuş bir Türk-İslam devletidir. Osmanlı Devleti'nin kurucusu kabul eden Osman Gazi beyliğin başına 1281 yılında geçmiş, Osmanlı hanedanlığı Osmanlı Devleti'nin kuruluşu olan 27 Ocak 1300 tarihinden saltanatın kaldırıldığı tarih olan 1922 yılına kadar altı yüz yirmi iki yıl hüküm sürmüştür. Osmanlı Devleti'nde ülke kabul edilen ilk toprak parçası olarak Selçuklu Sultanının Ertuğrul Gazi'yi yerleştirdiği Söğüt ve Domaniç'i içine alan uç beylik toprağı kabul edilmektedir. Osmanlı'nın kuruluşunun küçük bir beylik toprağı olan ülke sınırları Rumeli ve Anadolu'da yeni yerlerin fethedilmesiyle 16'ncı asrın sonlarında batıda Viyana ile Atlas Okyanusu'na, kuzeyde Baltık Denizi'ne, Moskova'ya, doğuda Hazar Denizi'ne ve Güneydoğu'da Afrika ortaları ile Hint Okyanusu'na kadar uzanmıştır. Bir devletin topraklarının genişlemesi veya küçülmesi devletin kuruculuk unsurunda değişikliğe yol açmaz, Rus Çarlığı'nın SSCB'ye daha sonra da Rusya Devleti'ne dönüşme sürecinde Rus Devleti'nin devamlılığı ve kuruculuk unsurunda bir değişim olmadığı gibi. Türk-İslam devleti olarak kurulan Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde insan unsuru hukuki statü olarak Müslümanlar, zimmiler ve müstemenler olarak 3 gruba ayrılmıştır. Müslüman toplum içinde Türkler, Araplar, Kürtler, Boşnaklar, Arnavutlar, Lazlar, Çerkezler, Gürcüler gibi çok farklı etnik unsurlar yer almıştır.

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 34

Klasik dönemde egemenlik dinî esaslı olduğundan Osmanlı Devleti'nde hâkim millet yani milleti hâkime etnik kimlikler ifade edilmeden Müslümanlar olarak kabul edilmiştir, zimmiler azınlık, müstemenler yabancı konumundadır. Hanedan devletinde egemenlik dinî kaynaklı olduğundan devletin insan unsurunun iktidarı belirlemek gibi bir de bir işlevi bulunmamaktadır. Bu nedenle, milliyeti tanımlama ve onun özelliklerini belirtme gibi bir ihtiyaç doğmamıştır. Bu durum, Türk-İslam devleti olan Osmanlı'da bir kurucu millet olmadığı anlamına gelmez.

Osmanlı'nın dinî esaslı klasik devlet yapılanması 17'nci yüzyıldan itibaren Batı'nın seküler ulus devlet modeli karşısında gerilemeye başlamıştır. Özellikle Fransız İhtilali sonrası Avrupa'da gelişen milliyetçilik akımları çok milletli ve çok dinli tüm imparatorlukları sarsıcı bir etki yapmıştır, bu gelişmeler ışığında Osmanlı'da 19'uncu yüzyıldan itibaren Osmanlı millî kimliği etrafında devletin yeniden reforme edilmesi gündeme gelmiştir. Tanzimat reformları ve 1876 Kanuni Esasi'de kabul edilen Osmanlı üst kimliğinin imparatorluğun dağılmasına engel olmadığı görülünce İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra Türk-İslam kimliği "millî kimlik" olarak dillendirilmeye başlanmıştır. İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde Meclis, "Meclisi Umumi Millî" adında toplanmış, Kanuni Esasi'de yapılan 1909 değişiklikleriyle ilgili kararnamede, Heyet-i Ayhan Kararnamesi'nde meşruti idari ve hâkimiyet millînin güçlendirilmesi belirtilmiş, ABD Başkanı Wilson'ın ABD Kongresi'nde 8 Ocak 1918 yılında kabul ettiği Wilson Prensipleri'nin 12'nci maddesinde "Bugünkü Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Türk kesimlerine güvenli bir egemenlik tanınmalı." denilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrası kurulan Milletler Cemiyetinin 28 Haziran 1919 tarihli Kurucu Anlaşması'nın 22'nci maddesinde Osmanlı için "Türk imparatorluğu" terimi yer alıyor. Kurtuluş Savaşı yıllarında Erzurum ve Sivas Kongrelerinde "Müslüman Türk çoğunluk" ifadesi kullanılmıştır. Kongrelerin amacı Wilson Prensipleri'nde ifade edildiği gibi Misakımillî sınırları içinde Türklerin egemenliğinin tanınmasıdır. Egemenlik yetkilerinin kullanılması İstanbul'dan Ankara'ya geçince Büyük Millet Meclisi 1921 Anayasası'nı kabul etmiştir. Bu Anayasa geçiş dönemi anayasasıdır. 1876 Anayasası yürürlükte kabul edildiğinden devlet, millet, vatandaş konusunda bir değişiklik yapılmamıştır. TBMM'nin 30 Ekim 1922 tarih ve 307 sayılı kararıyla Osmanlı İmparatorluğu son bulup TBMM Hükûmetinin teşekkül ettiğine dair Heyeti Umumiye karar alınmış, bu kararla yeni Türkiye hükûmetinin Osmanlı İmparatorluğu yerine kaim olduğuna, hududu millî dâhilinde yeni varisi olduğuna

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 35

karar verilmiştir. Nitekim, Lozan Antlaşması'nda da daha önce Osmanlı Devleti tarafından yapılan anlaşmalar bakımından Türkiye hükûmeti devleti varis olarak kabul edilerek bu anlaşmaların Türkiye tarafından tekrar onaylanması istenmiştir. Dolayısıyla cumhuriyetin ilanından önce Osmanlı İmparatorluğu'nun hukuki kişiliğine zaten son verilmiş, yerine Türkiye hükûmeti geçmiştir. TBMM 29 Ekim 1923 ve 364 sayılı Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda yapılan değişiklikle Anayasa'nın 1'inci maddesi "Türkiye Devletinin şekli Cumhuriyettir." denilmiştir. Osmanlı Devleti'nin imparatorluktan millî bir devlet olarak cumhuriyete geçişinde Türklerle birlikte yaşama iradesi ortaya koyan Kürt, Arap, Laz, Çerkez, Boşnak, Arnavut, Abaza gibi toplulukların hiçbirinin anayasal statüsü değişmemiştir. "Müslüman Türk" kavramı içinde azınlık değil eşit vatandaş sayılmıştır. Osmanlı döneminde zımnî statüsünde olan Rum, Ermeni ve Yahudiler Lozan Antlaşması'yla azınlık statüsünde kabul edilmiştir. Dolayısıyla, diğer unsurlar gibi Kürtlerin Osmanlı anayasal sistemi içindeki statüleri neyse Cumhuriyet döneminde de aynı kalmıştır. Bu nedenle, tüm tarihî süreç, anayasal ve uluslararası belgeler dikkate alındığında, devletin adının Türkiye Cumhuriyeti, milletin adının Türk milleti ve resmî dilin Türkçe ve vatandaşlık tanımının Türklük üzerine yapılmasında adaletsizlik, haksızlık ve eşitliğe aykırı bir durum söz konusu değildir. Bu durum, Türk devleti olarak kurulan Osmanlı İmparatorluğu'nun millîleşme sürecinin doğal sonucudur. Anayasal statü konusu bir hak meselesi değil, devletin kuruluşunda tarihî ve sosyolojik gerçekler ışığında şekillenen bir egemenlik meselesidir. Osmanlı Devleti içinde Kürt, Laz, Boşnak, Arnavut vilayetlerinin olması ve savaşlarda birlikte hareket edilmesi Kürtlere, Lazlara, Boşnaklara, Arnavutlara bağımsızlık tanınması ya da ayrı bir anayasal statü kazandırılması taleplerini ne devlet teorileri ne anayasa teorileri bakımından meşru kılar. Bir devlet içinde hiçbir topluluk ayrı bir devlet kurma ya da ayrılma ya da federatif yapı talep etme hakkına sahip değildir. Bu kural günümüz Anayasa ve uluslararası belgelerinde de kabul edilmektedir. BM Genel Kurulunun 24 Ekim 1970 tarih ve 2625 sayılı Kararı'na ekli olan BM Şartı'nın yetkili bir yorumu kabul edilen "Dostane İlişkiler Deklarasyonu"nun girişinde "Bir devletin veya ülkenin toprak bütünlüğünü veya siyasi bağımsızlığını, ulusal birliğini kısmen veya tamamen bozmayı amaçlayan herhangi bir girişim Şart'ın amaç ve ilkeleriyle bağdaşmaz." denilmektedir. Venedik Komisyonu da -BM Dostane İlişkiler Deklarasyonu'nda yer alan- "Halkların kendi kaderini belirleme

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 36

hakının bir ülkenin toprak bütünlüğünü veya siyasi birliğini tamamen veya kısmen parçalayacak veya bozacak bir eyleme izin verdiği veya teşvik ettiği şeklinde yorumlanamaz." demektedir.

Bu meseleye anayasal statü merkezli yaklaşımların ileri sürdüğü bir diğer kök sorun da devletin üniter yapısıdır. Türkiye'nin üniter yapısının aşırı merkezîyetçi olduğu, federal veya konfederal veya siyasi özerklik temelinde bölgede devlet olması gerektiği dile getirilmektedir. Konuya yine tarihsel ve anayasal perspektiften yaklaştığımızda, Tanzimat'tan bugüne devletin idari yapılanmasının üniter devlete göre şekillendiğini görebiliriz. Dolayısıyla, devletin üniter yapısı cumhuriyetle değil, Osmanlı döneminde şekillenmiştir. Tanzimat'la başlayan Osmanlı dönemi anayasal gelişmelerin ana hedefi, dağılmakta olan devletin bütünlüğünü sağlamaktır. Bu nedenle Kanun-ı Esasi'nin 1'inci maddesinde de yine bölünmez bütünlük ilkesi vurgulanmıştır.

Osmanlı Devleti 1815-1905 arasındaki İsveç-Norveç Krallığı ya da 1865-1918 arasındaki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gibi birçok devletin birleşmesiyle oluşmuş devletler birliği olmamıştır. Osmanlı Devleti'nin klasik devrinde imtiyazlı eyaletler dâhil yöneticiler merkezi idarenin yani padişah iradesiyle belirlenmiştir. Ayrıca, bu imtiyazlı eyaletler arasında "kürdistan" diye bir eyalet de bulunmamaktadır. 1876 Kanun-ı Esasi'nin 108'inci maddesine göre, vilayetlerin idaresi için "tevsii mezuniyet ve tefriki vezaif" yani yetki genişliği ve görevler ayrılığı ilkesi yani aslında idari özerklik kabul edilmiştir. Bu nedenle Osmanlı döneminde ana teşkilatlanma modeliyle devletler birliği, konfederasyon, federasyon bölgede devlet olarak nitelendirilemez. Osmanlı'da devlet, merkez ve taşra teşkilatlanması şeklinde yapılmış; merkezî yönetim padişah ve Divan-ı Hümayun'dan oluşurken merkeze bağlı taşra teşkilatı vilayet, sancak, kaza, nahiye ve bunlara bağlı yerel meclislerden oluşmuştur. Tanzimat Dönemi'nde belediye teşkilatı kurulmuş, yerel meclislerde halkın temsiline imkân verilmiştir. 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi'yle bugünkü idari yapılanma yani vilayet, sancak, kaza ve köyler şeklinde yapılanmaya gidilmiş, bu yapı 1876 Kanun-ı Esasi'de de aynen korunmuştur.

Osmanlı'nın merkezî idaresi ile yerel idari teşkilatlanması ve ilişkileri: İdarenin bütünlüğü ilkesinin kabul edilmesi, yetki genişliği ilkesine yer verilmiş olması Osmanlı'nın Tanzimat sonrası idari yapılanmasının üniter devlet modeline göre şekillendiğini göstermektedir. Kısacası, Osmanlı Devleti'nde Kürtlerin veya

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 37

Lazların yaşadığı bölgelerin statüsü idari özerkliğe dayanan vilayet statüsündeyken cumhuriyetle birlikte il statüsüne dönüştürülmesinden ibarettir yani bir statü değişikliği yoktur. Statü bir hak değil, ancak Türkiye'nin ihtiyacı varsa millî iradenin rızası ve kararıyla olabilir.

Görüldüğü gibi, Kürt meselesinde kök sorunu, anayasal statü meselesi görenlerin ileri sürdükleri argümanların tarihî ve anayasa hukuku bakımından bir temeli bulunmamaktadır, en azından ben öyle düşünüyorum. Bu meselenin anayasal statü temelinde tartışılması büyük oranda anlamını ve meşruiyetini yitirmiştir. Nitekim, Abdullah Öcalan çağrı metninde "Aşırı milliyetçi savruluşunun zorunlu sonucu olan ayrı ulus devlet, federasyon, idari özerklik ve kültüralist çözümler tarihsel toplum sosyolojisine cevap olmamaktadır." demiş. Selfdeterminasyon hakkı egemen devletler içinde hiçbir topluluğa ayrılma hakkı tanımadığı gibi, özerk bir anayasal statü elde etme hakkı da vermemektedir. Geleneksel Kürt kamuoyu baştan itibaren Kürt meselesinde kök sorunu anayasal statü değil temel haklar sorunu olarak görülmektedir. Geleneksel yapının bugünkü temsilcilerinin Komisyonunda 18/09/2025 tarihli toplantıda yaptıkları açıklamalara baktığımızda, konuya hak temelli yaklaştıkları görülmektedir. Örnek olarak, Kadim Aşiretler Federasyonu temsilcisi Rasim Aslan şöyle demektedir: "Yarım asırdır genelde Türkiye'nin, özelde Doğu ve Güneydoğu'nun kanayan yarası olan terör, dış mihrakların desteği ve içindeki iş birlikçilerin ortak hareketiyle kırk yıl boyunca on binlerce insanımızın şehit ve gazi olmasına ve birçok vatandaşımızın can kaybına sebebiyet vermiştir, yüz milyonlarca maddi kayba yol açmıştır, kardeşi kardeşe düşman adan, Türkiye'nin huzur, güven ve istikrarını olumsuz yönde etkileyen büyük musibet olarak tarihe geçmiştir." Hak temelli anlayış bağlamında şöyle demekte: "Kadim Aşiretler Federasyonu olarak bütün alt bileşenlerimizle, ülkemizin her bir bireyinin huzur ve refahı, kardeşçe güven içinde yaşaması, birlik ve beraberliği için bütün gücümüzle her türlü desteği sağlamaya hazır olduğumuzu belirtmek isteriz." Hak talepleri için de ayrımcılık yapılmaması, liyakate uygun davranılması, yerel yönetimlere ilişkin yeni düzenlemeler yapılması, geleneksel yapılara saygı duyulması, ana dilin daha geniş alanda kullanılması, kültürel alanda düzenlemeler yapılması gibi temel haklar yaklaşımı içinde talepler sıralanmaktadır.

Sayın Başkanım, Komisyonun kıymetli üyeleri; yukarıda ortaya koymaya çalıştığım genel çerçeveye uygun olarak bir kök meselenin anayasal statü

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 38

sorunu olmadığını ve temel haklar sorunu olduğunu düşünmekteyim. Afganistan ya da birçok ülkede olduğu gibi, tüm etnik unsurlara Anayasa'da yer verilmesinin ortak millî kimlik oluşturmalarını zorlaştırdığı ortadadır. Anayasal statü elde etme yönteminin yanlışlığını bizzat terör örgütü liderinin kabul ettiği bir noktada anayasal statü tartışmalarından uzaklaşılması ve temel haklar yaklaşımıyla konunun ele alınması gerektiğini düşünüyorum. Ulusal ve uluslararası boyutuyla çok hassas günlerden geçtiğimiz bu dönemde anayasal statü tartışmalarının ayrıştırıcı etkisinden uzaklaşarak hak merkezli bir yaklaşımla cumhuriyetin 2'inci yüzyılını inşa etmeliyiz. Hak merkezli yaklaşım sivil siyasetin önünü açacak ve demokratik ortamda her konunun konuşulmasını sağlayacak, bu durum iç cephenin ikna yoluyla güçlenmesine yol açacaktır. Statü değil hak merkezli yaklaşımı kendimiz için istediğimiz gibi bölgemizdeki diğer egemen devletler için istemek bölgenin istikrarı ve tutarlı bir politikanın gereğidir. Bu nedenle, Suriye'deki gelişmelere de hak merkezli yaklaşılması, federasyon veya ayrılma gibi uluslararası hukuka aykırı tutumların teşvik edilmemesi gerektiğini düşünüyorum. Hak temelli yaklaşım kapsamında, siyasetin önünü tıkayan, partilerin iç işlerine yargısal müdahaleye zemin hazırlayan ve yasaklarla dolu olan Siyasi Partiler Kanunu'nu bir an önce yenilemek gerektiğini düşünüyorum. Kayyum uygulamasına son vererek yasal değişikliklerin yapılması yerel demokrasiyi güçlendirici bir etki olacaktır. Ana dilin kullanım alanlarının genişletilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması hak temelli yaklaşımı sergileyen geleneksel Kürt kamuoyunun sisteme olan bağlılığını güçlendirilecektir. Türkiye'de din ve inanç topluluklarının yasal statüsüne ilişkin bir kanun çıkararak geleneksel dinî Kürt kurumlarına yasal statü kazandırılması sürece olan desteği arttıracaktır. Terörle Mücadele Kanunu ile Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda AİHM ve AYM kararları ışığında iyileştirmeler yapılması sürece uluslararası desteği arttıracaktır. Cezaevlerine ilişkin konuların mahkûmların temel hakları bağlamında iyileştirilmesi yine hak temelli bir adım olacaktır. Yasama dokunulmazlığına ilişkin Anayasa'nın 83'üncü maddesindeki 14'üncü maddeye ilişkin istisnanın kaldırılması da bu konuda yaşanan hukuki belirsizliği sonlandıracaktır. AYM'nin bireysel başvuru kararlarının uygulanması bağlamında, yeniden yargılama kurumuna ilişkin mevzuatta yer alan belirsizliklerin giderilmesi bu kapsamdaki mağduriyetlerinin giderilmesine yardımcı olacaktır. İdari özerklik ilkesi bağlamında, yerel

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 39

yönetimlerin güçlendirilmesi için gerekli yasal düzenlemenin yapılması hak temelli tutumu destekleyen kesimleri memnun edecektir.

Son olarak, hak temelli yaklaşım kapsamında atılacak adımlar için yeni bir anayasa veya anayasa değişikliği şart değildir. Ancak cumhuriyetin 2'nci yüzyılına girdiğimiz bu dönemde, millî dayanışma, kardeşlik ve demokrasi için, askerî vesayetin kalıntısı olan 1982 Anayasası'ndan kurtulmayı millî mutabakatın tazelenmesi bakımından önemli gördüğümü belirtmek isterim.

Bana bu fırsatı verdiğiniz için ve beni sabırla dinlediğiniz için, Sayın Başkanım, size ve Komisyonun değerli üyelerine tek tek teşekkür ediyorum.

Hepinizi tekrar saygıyla selamlıyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Çok teşekkür ediyorum Sayın Eren.

Şimdi söz sırası Sayın Profesör Doktor Fazıl Hüsnü Erdem'de.

Buyurun Hocam.

PROF. DR. FAZIL HÜSNÜ ERDEM - Teşekkürler.

Sayın Başkan, Değerli Komisyon üyeleri; öncelikle davetiniz için teşekkür ediyorum, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Literatürde "çatışma, çözüm süreci" olarak adlandırılan ve tam bir yıldır devam eden bir süreç yaşıyoruz. Bu süreç daha önceki bizim deneyimlerimizden ve dünya tecrübelerinden farklılaşan, bize özgü, tabiri caizse biricik ve yekta bir süreç. Umut ve temenni ediyorum ki bu süreç kazasız belasız, hayırla ve selamete neticelenir. Bu vesileyle de süreci başlatan, sürece destek sunan ve katkı sunan, kısaca emeği geçen herkese şükranlarımı sunuyorum.

Genel olarak pozitif hukuk metinleri, özelde ise anayasalar bu çatışma çözüm süreçlerinde büyük önem taşırlar. Tabii, özellikle anayasalar gerek yapım yöntemleri ve gerekse içerdikleri düzenlemeler itibarıyla çatışmaya kaynaklık edebileceği gibi var olan çatışmayı besleyip derinleştirebilir ya da çatışmayı yumuşatabilir veya durdurabilir yani yapım yöntemine ve düzenlemelere bağlı olarak.

Türkiye toplumu gibi çeşitli sosyokültürel hatlar üzerinden ayrıışmış ve kutuplaşmış toplumlarda bu hatlara ilişkin yeterince kapsayıcı ve kuşatıcı olmayan, çoğulculuğu esas almayan anayasalar bizatihi toplumsal kutuplaşmaya yol açabilir veya önceden var olan çatışmayı daha da keskinleştirebilir. Kapsayıcı, kuşatıcı ve çoğulcu anayasalar ise tam tersine, çatışmanın

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 40

sebeplerini oluşturan etnik, dinsel, dilsel ve kültürel farklılıklar ekseninde beliren hak taleplerini karşılayıp bunları birer çatışma nedeni olmaktan çıkarabilirler. Bu bağlamda, anayasalar, çatışmanın şiddete dönüşmeden çözülmesinde ve şiddete dönüşmüş olan çatışmanın kalıcı bir barışa evrilmesinde etkili olan araçlardan birini teşkil eder.

Benzer bir değerlendirmeyi anayasa yapım yöntemi için de yapmak mümkündür. Katılımcı ve geniş uzlaşısı temelinde yapılan anayasalar birer toplumsal mutabakat metinleri oldukları için ayrışmaya, kutuplaşmaya ve çatışmaya yol açmadığı gibi var olan gerilimi ve çatışmayı yumuşatıcı, törpüleyici veya giderici bir işlev görür. Anayasalar defakto ya da "de jure" iktidarı elinde bulunduran ve toplumun yalnızca bir kısmının temsilcisi konumundaki bir güç odağının kendinden olmayanları dışlayarak yaptığı ve topluma dayattığı hukuki metinler olarak çatışmaya davetiye çıkarır, ona kaynaklık eder ya da yaşanan ayrışma ve çatışmayı körükleyici bir etki yaratır.

82 Anayasası ve selevi olan 1924 ve 61 Anayasaları gerek yapım yöntemleri ve gerekse içerdikleri kimi düzenlemeleri itibarıyla herkesin ve her kesimin anayasası olma niteliğine kavuşamamıştır. Bahsi geçen anayasalar bu özelliklerden ötürü tarihsel, toplumsal fay hatlarının bazılarına kaynaklık etmiş, bazılarını ise beslemiş ve derinleştirmiştir. Bu kısa tespit ve analizden sonra şimdi yaşadığımız süreçten önce var olan ancak bu süreçle birlikte kalıcı olması doğrultusunda önemli adımların atıldığı negatif barış hâlini pozitif barışa evirmek, barışı kalıcı ve sürekli kılabilmek için anayasa düzeyinde nelerin yapılması gerektiğine geçebiliriz.

Kürt meselesini bir hâl yoluna koymak için yola çıkıldığında hiç şüphesiz orada Anayasa'yla ilgili taleplerin gündeme gelmesi doğaldır, hatta kaçınılmazdır çünkü Kürt meselesi ile Anayasa arasında çok güçlü bir bağlantı vardır. Mevcut Anayasa hem Kürt meselesinin derinleşmesine ve çatışmaya dönüşmesine yol açan ve hem de çözümsüzlüğün önünde bir engel olarak duran etkenlerden birini oluşturmaktadır. Kürt meselesinde çözüm iki boyutlu düşünülmelidir; silahsızlandırma ve anayasal, yasal talepler. Çözüm odaklı bir yaklaşım bu iki boyutun eş zamanlı olarak ele alınmasını gerektirir. Anayasal taleplere baktığımızda üç önemli konunun ön plana çıktığını görüyoruz; bunlar kültürel kimlik haklarına, vatandaşlığa ve idari yapıya ilişkin taleplerdir. Anayasal düzlemde bu taleplerin karşılanması Kürt meselesinin çözümü için çok güçlü bir

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 41

zemin yaratacaktır.

İlk olarak kültürel kimlik haklarına değineceğim. Bu bahiste en çok ana dilde eğitim hakkı üzerinde duruluyor. Ana dilin bu meselenin odağında yer aldığını söylersek abartmış olmayız. Zira Kürtlerin kahir ekseriyetinin başka konularda birbirlerinden farklı düşünseler de ana dil konusunda birbirlerine çok yakın bir noktada durduklarını söylemek mümkündür. Ne yazık ki ana dil Türkiye'de mimli bir kavram. Bu talep dile getirildiğinde bazı kesimler resmî dil ile ana dil arasında bir karşıtlık kurarak bu talebi baştan mahkûm etmeye çalışıyor. Oysa resmî dil ile ana dil arasında bir karşıtlık yoktur; birinin varlığı, diğerinin yokluğuna bağlı değildir. Aksine, dünya tecrübeleri de göstermiştir ki doğru bir düzenleme ve planlama yapıldığında bu iki dil birbirlerini beslerler. Türkiye nüfusunun yaklaşık dörtte 1'ine tekabül eden Kürt vatandaşlarının bu istemlerine duyarsız kalınmaz, kalınmamalıdır. Türkiye, bu çerçevede bir çok adım atabilir. Mesela, mevzuatını dilsel yasaklardan arındırabilir, ana dilin kullanılmasını öngören uluslararası sözleşmelere koyduğu çekinceleri kaldırabilir, eğitimde ana dilin kullanılmasına ilişkin hazırlıklara bir an önce başlayabilir.

Ana dil de dâhil olmak üzere kültürel kimlik haklarının hayata geçirilmesinin en büyük teminatı ise Türkiye'nin bu hakları anayasal düzeyde tanımasıdır. Bana göre, ideal bir anayasa düzenlemesi bu konuya dair iki maddeyi ihtiva etmelidir. Birincisi, kültürel kimlik haklarına ilişkin genel koruyucu bir madde; ikincisi ise dilsel haklara ilişkin özel bir düzenleme. Şimdi, genel koruyucu düzenleme maddesine dair önerim şudur: Herkes kültürel kimliğini özgürce ifade etme, koruma, geliştirme ve yayma hakkına sahiptir. Devlet, bu hakkın kullanılması için gerekli tedbirleri alır ve kanuni düzenlemeleri gerçekleştirir. Dilsel haklar maddesine dair de üç fıkralı önerim var. Birinci fıkra: "Herkes kendi ana dilinde düşünce ve kanaatlerini ifade etme ve yayma özgürlüğüne; ana dilinde yazılı, görsel ve işitsel iletişim araçlarını kurma, işletme ve bunlardan yararlanma hakkına sahiptir." İkinci fıkra: "Herkes ana dilinde eğitim görme hakkına sahiptir." Üçüncü fıkra: "Herkes ana dilinde kamu hizmeti görme ve kamu idaresiyle olan ilişkilerinde ana dilini kullanma hakkına sahiptir." Ana dil hakkının üç unsuru var, üç unsura da bu öneride yer veriliyor.

Şayet bu ideal düzenleme önerisi üzerinde mutabakata varılamazsa bu takdirde iki düzenlemeden sadece birinin kabulü yoluna gidilebilir yani bir

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 42

alternatif olarak. Bu ikinci seçenek de mümkün olmazsa hani bunun da kabul edilmediği takdirde minimal talep olarak Anayasa'nın 42'nci maddesinin son fıkrasında yer alan ve Türkçeden başka hiçbir dilin eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamayacağını ve öğretilmeyeceğini öngören yasaklayıcı hükmün kaldırılması yoluna gidilebilir. Bu şekilde eğitimde ana dilin kullanılmasını kanun koyucuya bırakmak bir ilk adım olabilir diye düşünüyorum.

İkinci olarak vatandaşlıkla ilgili düşüncelerimi ve önerilerimi paylaşmak istiyorum. Hiç şüphesiz biz vatandaşlığı yeni tartışmıyoruz, bu konudaki tartışmaların tarihi çok eskilere gidiyor. Tanzimat Dönemi'yle birlikte yoğun bir şekilde tartışmaya başlandı, dönemin üst düzey bürokratları hatta padişahları dahi bu konuda farklı düşüncelerini dile getirmişlerdir ancak 1924'ten 1990'lara gelinceye kadar bu anayasa mevzusundaki tartışmalar, arayışlar suskunluğa, sessizliğe büründü. Ancak şunu söylemek mümkün: Tanzimat, Birinci ve İkinci Meşrutiyet Dönemi ve mütareke dönemi ile Millî Mücadele yıllarındaki arayışlara, tartışmalara, çabalara bakıldığında bir imparatorluk olmanın getirdiği hassasiyetle kapsayıcı ve kuşatıcı bir vatandaşlık anlayışının geliştirilmesine yönelik bir arayışın var olduğunu görüyoruz.

Tabii, bu mütareke ve Millî Mücadele yıllarında mukayese edildiğinde, Tanzimat Dönemi, Birinci ve İkinci Meşrutiyet dönemleriyle mukayese edildiğinde daha daraltıcı bir anlayışın, daha dar bir anlayışın, birincisiyle mukayese edildiğinde daha dar bir anlayışa ilişkin tartışma ve arayışların var olduğunu söylemek mümkün. Tabii amaç, daha önce imparatorluğun, sonra da yeni kurulacak devletin olabildiğince farklılıkları bir arada tutacak bir düzeni kurmanın esasını teşkil etmek olmuştur.

Şimdi, ilk Anayasa'mız olan 1876 tarihli Kanun-i Esasi'ye baktığımızda bunun 8'inci maddesi şunu söylüyor, çok kapsayıcı ve kuşatıcı bir tanım getiriyor; diyor ki: "Devleti Osmaniye tabiiyetinde bulunan efradın cümlesine herhangi din ve mezhepten olur ise olsun bilaistisna Osmanlı tabir olunur." Bunu demek suretiyle Osmanlı ülkesinde yaşayan herkesi Osmanlı kabul eden bir formül geliştirmiştir; olabildiğince geniş bir tanım ve "Osmanlı" Türkiye anayasalar tarihinde kabul edilmiş olan en geniş tanımdır.

21 Anayasası, Abdurrahman Hocam söyledi, geçiş dönemi anayasasıdır, tipik bir anayasada bulunması gereken bütün hükümler mevcut değildir. 21

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 43

Anayasası'nda yer almayan hükümler konusunda 76 Anayasası'nın geçerliliği söz konusudur; dolayısıyla münhasıran vatandaşlığa ilişkin herhangi bir düzenleme yer almaz. Bununla birlikte anayasa koyucunun vatandaşlık algısını Anayasa'nın diğer maddelerindeki ifadelerden çıkarmak mümkündür. Mesela, Anayasa metnine bakıldığında, "Türk devleti" yerine "Türkiye devleti" "Türk milleti, Türk halkı" yerine "millet ve halk" gibi nötr kavramların kullanıldığı görülüyor.

Şimdi, demokratik meşruiyeti çok yüksek olmasa da sosyolojik meşruiyeti çok yüksek olan ve Millî Mücadele'nin birlik ve beraberlik içerisinde yürütülmesi gerekliliğine inanan bir Meclisin böyle bir hassasiyeti göstermiş olması önemlidir, anlamlıdır diye düşünüyorum.

Bu döneme ait anayasal nitelikteki belgelere ve kurucu elitin yaptığı açıklamalara bakıldığında, vatandaşlığın, işin gerçeği, İslam ortak paydası etrafında kurgulandığını söylemek mümkündür. Söz konusu belge ve açıklamalarda Misakımillî hudutları içerisinde yaşayan toplum "Anasırıislamiye, İslam ekseriyeti, bilcümle Anasırıislamiye, Ahaliislamiye, Osmanlı İslam camiası, Türk ve Kürt unsurlar, Kürtler, Türkler, bütün İslami unsurlar" gibi kavramlarla tanımlanır. Bu ifadelerden zımnen gayrimüslim unsurları dışlayan bir vatandaşlık anlayışının hâkim kılınmaya çalışıldığını söylemek mümkündür.

1876'ya nazaran daha dar olan Millî Mücadele Dönemi'ne ait vatandaşlık konsepti Millî Mücadele başarıyla bitirildikten ve cumhuriyet kurulduktan sonraki 1924 Anayasası'yla bir derece daha sınırlandırılıyor ve Türk kimliğine atıfla tanımlanıyor. Anayasa'nın 88'inci maddesine göre "Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk ıtlak olunur."

1961 ve 82 Anayasalarına gelince, her ikisinde de "Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür." formülü kabul edilir, selefleri olan 1924'e göre daha dar ve etnik vurgusu daha ön planda bir tanıma dönüşür. Bir kere, 24 Anayasası'nda "din ve ırk farkı olmaksızın" ve "vatandaşlık itibarıyla" ibareleri Türkiye halkı içerisinde farklı din ve ırkların mevcut olduğunu, bunların etnik anlamda değil, sadece vatandaş olarak Türk olduklarını zımnen ifade ediyor. Bu vurgu 61 ve 82 Anayasalarında çok çok zayıftır. Ayrıca 24'teki "Türk denir" ifadesi her iki anayasada da "herkes Türktür" ifadesine göre daha esnek ve farklılıkların tanınmasına daha açık bir ifadedir.

Öte yandan, 24 formülasyonunda vatandaşlık halktan hareketle tanımlanırken -bu da önemli bir husus- diğer iki anayasada devletten hareketle

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 44

tanımlanmaktadır. Bu anlamda, birincisinin sivil niteliği hiç şüphesiz daha açıktır.

Her üç Cumhuriyet Dönemi anayasasında tartışmaya açık olan nokta şu: Vatandaşlık tanımında kullanılan Türklük kavramının aynı zamanda etnik bir kümenin adını oluşturmastır; dolayısıyla burada Türklükten ne kastedildiği sorusu kritik önemi haizdir. Türklükten içinde çeşitli dinî, etnik ve kültürel farklılıklar barındıran bir vatandaşlar topluluğu mu, yoksa Türk olarak adlandırılan bir etnik kimlik mi kastediliyor?

Anayasa'nın sözel ifadesini esas alan resmî ve yaygın teze göre Türklük herhangi bir etnik kökene ya da ırka gönderme yapmayan, etnik kökeni, dili ve dini ne olursa olsun Türkiye Cumhuriyeti devletine vatandaşlık bağıyla bağlı olan herkesi ifade eden bir kavramdır. Bu tezin doğruluğu ve geçerliliği bir yandan toplumda mevcut olan diğer aidiyet biçimlerinin yani diğer kültürel kimliklerin tanınmasına, öte yandan da Türklüğün etnik bir kümeye atıf yapmadığının kabulüne bağlıdır çünkü sonuç itibarıyla, bu kabul edildiğinde etnik kimliği Türk olanlar 2 kez Türk olmuş oluyorlar, olmayanlar 1 kez Türk olmuş oluyorlar yani en düşük ihtimalle 1 kez Türk olmakla 2 kez Türk olmak arasında hiyerarşik bir ilişkinin doğması kaçınılmazdır diye düşünüyorum oysa mevzuattan yani 1924 sonrası yürürlüğe giren mevzuattan, bu dönem içerisindeki mahkeme kararlarından, kurucu elitin açıklamalarından, bu uygulamadan verilecek sayısız örnekten de kolaylıkla anlaşılacağı gibi Türkiye toplumunun birer parçası konumunda olan kültürel kimlikler tanınmadığı gibi, Türklük terimi de çoğu kez etnik bir kümeye referansla kullanıldı. Tabii bu da özellikle Kürtler nezdinde rahatsızlığa yol açtı ve vatandaşlık kavramı ciddi bir şekilde sorgulanmaya tabi tutuldu, bilhassa 90'lardan itibaren vatandaşlığın mevcuda oranla daha nötr bir düzenlemeye kavuşturulması gerekliliğine yönelik talepler sessizce dillendirilmeye başlandı.

Şimdi, bu durumda yapılması gereken, yeni bir vatandaşlık anlayışı ve buna uygun bir düzenleme üzerinde yoğunlaşmaktır. Bu bağlamda anayasal vatandaşlık kavramı bizim için yol gösterici olabilir. Anayasal vatandaşlık, vatandaşlığın herhangi bir kültürel kimliğe atıfla tanımlanmamasını, bütün kültürel kimliklerin kendilerini ifade, koruma ve geliştirebilmelerinin hukuken güvence altına alınmasını ve kamu otoritesinin açık ya da gizli bir biçimde bu kimliklere karşı ayrımcı veya tarafgir bir tavır içerisinde bulunmamasını ifade

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 45

eder. Önemle ifade etmek gerekir ki anayasal vatandaşlık basit bir tanımlama ya da isimlendirme meselesi değildir yani biz bu tanımı değiştirdiğimizde, ismi değiştirdiğimizde sorun çözülecek değildir, bundan çok çok daha önemlisi pratiktir, uygulamadır. Anayasal vatandaşlık anlayışında esas önemli olan husus uygulamadır yani kapsayıcı ve kuşatıcı olan tanımın içeriğinin doldurulmasıdır. Bunun somut ifadesi, gündelik hayat içerisinde vatandaşların kendilerini eşit ve özgür hissedebilmelerini sağlamaktır, herkesin kendisini birinci sınıf vatandaş olarak görebilmesini temin etmektir. İnsanların kimliğinden ötürü kınanmayacağı, hor görülüp aşağılanmayacağı, korkusuz, endişesiz ve kompleksiz bir şekilde yaşayabileceği bir toplumsal vasatı oluşturmaktır.

Anayasal vatandaşlık perspektifine uygun yeni bir vatandaşlık düzenlemesi iki şekilde formüle edilebilir. Birinci formül, vatandaş ve vatandaşlığı tanımlamamaktır; vatandaşlığın kim olduğunu belirtmemek, sadece hak ve yükümlülükler atfı yapmaktır. Bu bağlamda üç alternatifli öneri sunabilirim. Birincisi, Sayın Devlet Bahçeli'nin Türkgün gazetesindeki üç günlük tefrikasında yazılan bir öneridir, şöyle diyor: "Türkiye Cumhuriyeti'ne vatandaşlık bağıyla bağlı olan herkes eşit hak ve yükümlülükler sahiptir." Burada vatandaşlığı tanımlıyor, vatandaş olanların statüsü yani haklara ve yükümlülükler sahip olduğu belirtiliyor yani birçok anayasada da böyle düzenlemeler var; kimi anayasalarda hiç vatandaşlık düzenlemesi dahi yok, kimin de var ama tanımlamıyor, kiminde var, tanımlanıyor, tanımlanırken coğrafyaya atıfla tanımlanıyor, kimilerinde de bizde olduğu gibi, etnik bir kimliğe ya da dinsel bir kimliğe referansla tanımlanıyor ki bu dünya anayasaları içerisinde çok az sayıda mevcut.

İkinci öneri, vatandaşlık temel bir haktır.

MUHAMMED LEVENT BÜLBÜL (Sakarya) - İkinci bir tanım var orada...

PROF. DR. FAZIL HÜSNÜ ERDEM - Evet, bu vatandaşlara ilişkin tanım, millet değil.

MUHAMMED LEVENT BÜLBÜL (Sakarya) - Bir tanım var, tutanaklara geçmesi için.

PROF. DR. FAZIL HÜSNÜ ERDEM - Evet, doğru, biliyorum. Ben, sadece vatandaşlara ilişkin, milleti şey yapmadım.

MUHAMMED LEVENT BÜLBÜL (Sakarya) - Hassasiyet gösterdiğiniz...

PROF. DR. FAZIL HÜSNÜ ERDEM - Evet.

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 46

İkinci öneri, vatandaşlık temel bir haktır. Bu hakka sahip olmada, bu hakkın kazanılmasında ve kaybedilmesinde dinsel, dilsel, ırksal, etnik ve benzeri hiçbir ayırım gözetilemez.

Üçüncüsü, vatandaşlık kanunun gösterdiği şartlarda kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hâllerde kaybedilebilir.

Evet, ikinci formül vatandaşlığı etnik bir kimliğe değil teritoryal bir kimliğe, söz gelimi Türkiyelilik veya devletin ismine Türkiye Cumhuriyeti devletine bağlı kalarak tanımlamaktır. Bu kapsamda da 3 öneri getirebilirim.

Birincisi, devlete vatandaşlık bağıyla bağlı olan herkes Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıdır.

İkincisi, Türkiye Cumhuriyetine vatandaşlık bağıyla bağlı olan herkese din ve ırk farkı gözetilmeksizin Türkiyeli denir.

Üçüncüsü ise vatandaşlık temel bir haktır, kanunun öngördüğü esaslara uygun olarak bu statüyü kazanan herkes Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıdır.

Şimdi son olarak, idari yapı hakkındaki düşüncelerimi paylaşacağım. Malumunuz, Türkiye'de katı bir merkeziyetçi yapı var ve hemen herkes bu merkeziyetçi yapıdan müşteki. Bu yüzden 90'lı yıllardan bugüne kadar birçok kesim tarafından hazırlanan yeni anayasa ya da anayasa değişiklik önerilerinin büyük bir kısmında ve partilerin programlarında yerelleşmeye ve bölgeselleşmeye ilişkin maddelerin olduğunu görüyoruz. Gerçekten 90'lı yılların başından itibaren gerek meslek odalarının gerek sendikaların, sivil toplum örgütlerinin ve siyasi partilerin hazırlamış olduğu yeni anayasa ya da anayasa değişiklik önerilerine bakıldığında hemen tümünde mevcut katı merkeziyetçi yapıdan duyulan rahatsızlık ifade edildiği gibi, daha ademimerkeziyetçi bir yapının oluşturulmasına ilişkin önerilerinin var olduğunu görmek mümkündür. Neredeyse hiçbir parti mevcut idari yapıdan hoşnut değil, hepsi merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesine yönelik görüşlere sahipler. Hemen herkes 82 Anayasası'nın idari yapısıyla işlerin yürümeyeceğinin farkında. Nitekim, bu farkındalık dolayısıyla ki AK PARTİ, iktidarının erken dönemlerinde merkeziyetçi yapıyı yumuşatmaya ve yereli güçlendirmeye yönelik Türkiye açısından radikal sayılabilecek girişimlerde bulundu. Cumhuriyet tarihinin en köklü yerel yönetim reformu, daha doğrusu kamu yönetimi reform girişimi olan 2004 tarihli Kamu Yönetimi Reform Tasarısı bunlardan biridir. Yine 2004 tarihli hâlâ yürürlükte olan Büyükşehir Belediye

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 47

Kanunu, ki bu kanun kabul edilirken de tepkilere yol açmıştı, üniter devlet açısından sakıncalı bulanlar oldu, işte, Türkiye'nin bölüneceğini söyleyenler oldu ve bu, AK PARTİ içerisinde dahi seslendirildi. Merkezi otoritenin yerel yönetimler üzerindeki vesayet yetkisini törpüleyen 2005 tarihli İl Özel İdaresi Kanunu'nda değişiklik yapılmasını öngören kanunu da bu çerçevede değerlendirmek mümkün ama bu kanunda yapılan değişiklikler de yine Anayasa Mahkemesi tarafından 2007 yılında iptal edildi. Ayrıca, hatırlatmak gerekir ki bu yakın dönem içerisinde 80'li yıllardan bugüne kadar iktidarı elinde bulunduran, devleti yöneten temel siyasi aktörler ki bunlar içerisinde Kenan Evren'i, Turgut Özal'ı, Tansu Çiller'i saymak mümkün ve en son Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ı. Bütün bunlar ademimerkeziyetçi yönetim tarzına yönelik radikal sayılabilecek bugün tartışılmayan, belki tartışılması tabu hâline getirilmiş önerileri olduğunu biliyoruz hepsinin.

Merkeziyetçilik bütün Türkiye için bir sorun olmakla beraber Kürt meselesinde ekstra bir yük de getiriyor. Son on yıldır yoğun bir şekilde müracaat edilen kayyım uygulamalarında olduğu gibi demokratik iradenin hiçe sayıldığı duygusu halkın devlete olan güvenini ve aidiyet bağını zayıflatıyor. Türkiye ancak merkezde toplanan yetkilerin bir kısmını yerel yönetimlere aktaracağı bir idari modelle iktisadi ve siyasi koşullara adapte olabilir ve kültürel çoğulculuğu koruyabilir.

Ademimerkeziyetçi bir düzen kurmanın önünde işin doğrusu iki engel var; biri, merkeziyetçiliğe dayanan bir devlet hafızası, üniter devlet fetişizmi. Üniter devlet bölgesel devletle çatışmaz. Bölgesel devlet modeli ya da özerklik... Vilayet düzeyindeki özerkliğin üniter devletle çatışmadığını ifade etmek gerekiyor; bu bağlamda İspanya üniter bir devlettir ama bölgesel yönetimler var, İtalya için de aynı şeyi söylemek mümkün. Birincisi merkeziyetçiliğe dayanan devlet hafızası, ikincisi de sistem değişikliğinin daha fazla Kürtler tarafından istenmesi ve Kürt meselesi bağlamında dillendirilmesidir. 1960'lı yıllardan itibaren Devlet Planlama Teşkilatı nezdinde başlayan yerel yönetimler reform tasarıları, çalışmaları, çabaları hepsi Kürt meselesine gelip takılmıştır, "Kürtlerin bölünme isteğini tahrik eder." diye bu yerelleşme çabaları maalesef hayata geçirilememiştir. Bu iki engel merkeziyetçi bir idari yapıdan çıkışı hiç şüphesiz güçleştiriyor; bu nedenle yerele yetki devretmeyi içeren bir idari sistem değişikliğini etnik ve siyasi aidiyetler ve talepler üzerinden savunmak işi

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 48

zorlaştırıyor gerçekçi olmak gerekirse, bunun yerine kamu hizmetlerinin etkinliği, ekonomik gereklilikler, Türkiye'nin coğrafi büyüklüğü, Türkiye'nin gelişim dinamikleri, Türkiye'nin bölgesel ve hatta küresel aktör olma isteği üzerinden bir dil kurmak daha doğru bir yol olacaktır diye düşünüyorum. Endişeleri asgariye çekmek ve süreci kolaylaştırmak için ne yazık ki kadük olan bu 2004 tarihli Kamu Yönetimi Reform Tasarısı'na ve Avrupa Konseyinin Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na başvurulabilir.

Ayrıca, acil bir ihtiyaç ve talep olarak görevlerinden alınan belediye başkanlarının acilen görevlerine iade edilmesi sağlanmalı ve bu bağlamda, buna yasal dayanak olan Belediye Kanunu'nun 45'inci maddesinde yer alan ve 2016'da eklenen o fıkranın çıkarılması doğru olacaktır diye düşünüyorum.

Anayasal planda yapılacak işlerden biri devletin idari yapısının yerinden yönetim esasına dayandığını belirtmek olabilir, bu Fransa gibi çok merkeziyetçi bir devlet dahi -sanırım 2007 ya da 2008 Anayasa değişikliğinde- bunu cumhuriyetin temel nitelikleri arasında zikretti.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Hocam, tamamlarsanız, sekiz dakika ilave süre verdik.

PROF. DR. FAZIL HÜSNÜ ERDEM - Bitiriyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Buyurun, tamamlayın.

PROF. DR. FAZIL HÜSNÜ ERDEM - Böylelikle ademimerkeziyetçiliği bir anayasal ilke hâline getirmek ve yasal düzenlemeleri de buna göre yapmaktır, bu mümkün olmadığı takdirde idari vesayeti hukuka uygunluk denetimiyle sınırlayacak bir ifadeye anayasada yer vermek yeterli olabilir diye düşünüyorum.

Anayasa'da bu bahsi geçen üç konu, kültürel kimlik hakları, vatandaşlık ve yerel yönetimler, bu üç konuda yapılacak değişikliklere ilişkin olarak bir hususu özellikle vurgulamak istiyorum. Yapılması hâlinde bu değişiklikler sadece Kürt meselesinde çözümü kolaylaştırmazlar, aynı zamanda Türkiye'de bütün vatandaşlar için daha kaliteli, daha müreffeh bir hayatın kurulmasına da kapı aralarlar. Anayasa değişikliklerinden yalnızca Kürt vatandaşlarımız değil bütün vatandaşlarımız istifade ederler, dolayısıyla bu değişiklikleri hem Kürt meselesinin çözüm zemini olarak görmek hem de Türkiye'de demokrasiyi tahkim edecek adımlar olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Elbette salt anayasayla sorunlarımızı tamamen çözemeyiz ama iyi bir anayasal düzen kurmanın da

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 49

sorumluluğumuz olduğunu göz ardı edemeyiz.

Sabırla dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.

Sayın Başkanım, değerli üyeler; bir kez daha davetiniz için şükranlarımı sunuyor ve bu çalışmaların ülkemiz ve milletimiz için hayırlara vesile olmasını diliyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Çok teşekkür ediyorum Hocam.

Şimdi üçüncü sözü Profesör Doktor İlhan Üzülmöz Hocamıza veriyoruz.

Buyurun.

PROF. DR. İLHAN ÜZÜLMEZ - Sayın Başkanım, kıymetli Komisyon üyeleri; sizleri saygıyla selamlayarak sözlerime başlamak istiyorum. Nazik davetiniz ve teveccühünüz için teşekkür ediyorum.

“Terörsüz Türkiye” vurgusuyla başlayan, başlatılan bu sürecin yeni bir dünya düzeninin kurulmaya çalışıldığı bu dönemde başarılı bir şekilde sonuçlandırılmasının önemli olduğunu ve ülkemizin önünü açacağını düşünüyorum. Dolayısıyla, çıkılan bu yolda ve başlatılan bu zorlu süreçte inisiyatif kullanacak herkese kolaylıklar ve muvaffakiyetler diliyorum. Çözüm aranan terör sürecinin tarihî, sosyolojik, siyasi ve hukuki birçok yönü var. Bunlar alanın uzmanlarınca veya konuya ilişkin birikimi olanlarca dile getiriliyor. Uzmanlık alanı ceza ve ceza muhakemesi hukuku olan bir akademisyen olarak bu hususlara değinerek kıymetli zamanınızı almak istemiyorum.

Kıymetli katılımcılar, siyasi yönü ağır basan bir konuyu tartışıyoruz ancak netice itibarıyla, siyaset müzakereyi bitirdiğinde ve bir karara vardığında, konuya ilişkin nasıl bir çözüm istediğine karar verdiğinde hukuk devreye girecek ve yapılacak hukuki düzenlemelerle netice elde edilmeye çalışılacak. Hemen belirtelim ki siyasi alanda yapılacak müzakerelerde varılan mutabakatın hayata geçirilebilmesi belki Anayasa değişikliğini gerektirecek veya Anayasa dışındaki alt mevzuattaki değişiklikler gerektiren bir mahiyet arz edecek. Bütün bunlar, önümüzdeki günlerde çözüm önerileri somutlaşmaya başladığında ortaya çıkacak ancak o zaman neye ihtiyacımız olduğunu görebileceğiz. Dolayısıyla, bu hususların sağlıklı bir zeminde konuşulabilmesi siyasetin ne üzerinde uzlaştığını ve neyi murat ettiğini açık bir şekilde ortaya koymasına bağlıdır. Zira, kapsamı ve sınırları belli olmayan bir konunun hukuki düzenlemelere konu edilemeyeceği izahtan varestedir. Bu noktada şunu ifade etmek istiyorum: Benzer sorunları yaşamış, sorunun çözümüne yönelik belli süreçler yürütmüş ülkeler var. Takip

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 50

edebildiğim kadarıyla bu örnekler daha önceki oturumlarda gündem yapılmış ancak elimizde bu ülkelerin bu süreçlerde hangi hukuki enstrümanlarla hareket ettiğini gösteren derli toplu bir metin yok, daha ziyade bu olayların tarihî süreçlerinin anlatıldığı, siyasilerin bu sorunun çözümü için gösterdiği mücadelelerin ele alındığı, hukuki süreçlerin ise teğet geçildiği çalışmalar ve değerlendirmeler var. Her olayın kendine özgü olduğunu ve farklı yaklaşımlar gerektirdiğini düşünmekle birlikte, en azından deneyimlerinden yararlanabilmek açısından bu süreçlerle ilgili hukuki düzenlemelerin gözden geçirilmesinin yürütülen bu süreç açısından fayda sağlayabileceğini belirtmek isterim. Bütün bunlara rağmen, mevcut duruma göre konunun uzmanlık alanım olan ceza hukuku açısından aşağıdaki esaslar çerçevesinde ele alınmasının mümkün olduğunu düşünüyorum.

Hemen belirtelim ki bu süreçte ceza mevzuatımızda hâlihazırda mevcut olan müesseselerden örnek olarak faydalanılabilir. Bu kapsamda, mevzuatımızda yer alan soruşturmanın ertelenmesi, kovuşturmanın durdurulması, af, hapis cezasının ertelenmesi, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, belli haklardan yoksun bırakılma, koşullu salıverilme, denetimli serbestlik gibi müesseselerden faydalanılması veya bu müesseseler örnek alınarak olayın mahiyetine özgü birtakım düzenlemelerin yapılması düşünülebilir.

Ceza hukuku bağlamında yapılacak değerlendirmede suç işlemek amacıyla kurulmuş silahlı bir örgütle ilişkili suçlar ve bu örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar ayrımının yapılması gerekir. Kural olarak anayasal düzeni yıkmak amacıyla silahlı terör örgütü kurmak, yönetmek ve böyle bir örgüte üye olmak veya böyle bir örgüte yardım etmek bu örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlardan bağımsız olarak başlı başına kamunun mağduriyetine yol açan bir nitelik arz eder. Bu nedenle, kamuyu temsilen devlet, bu suçları işleyenler yönünden kanaatimizce daha rahat hareket etme imkânına sahiptir. Buna karşılık örgütün faaliyeti çerçevesinde kişilere karşı işlenen suçlar yönünden ise konunun ayrıca ele alınması gerekir. Bu kapsamda, örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen kasten öldürme, kasten yaralama, eziyet, tehdit, yağma ve kişiyi hürriyetinden yoksun bırakma gibi suçlar yönünden bu suçların muhataplarının yani mağdurlarının ve mağdur yakınlarının göz önünde bulundurulması gerekir. Süreçte bu suçlardan mağdur olmuş kişilerin ve yakınlarının tatmin edilmesi ve bu şahısların sürece katkı verir hâle

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 51

getirilmesinin önemli olduğunu vurgulamak istiyorum ancak bu şekilde toplumda genel kabul gören bir düzenlemenin yapılabileceğini düşünüyorum.

Hemen belirtelim ki süreç bağlamında kanun koyucu örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçların görmezden gelinmesini gerektiren bir düzenleme de yapabilir, bu bir tercihtir. Doğrudan bu konuya özel ceza sorumluluğunu kaldıran bir düzenleme yapıldığında bunun -tırnak içinde- özel bir af gibi algılanacağını ve sonuç doğuracağını da belirtmek gerekmektedir. Diğer bir ihtimal, örgütlü suçlulukla ilgili düzenleme yapıp bu örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlarla ilgili yapılacak işlem uygulamanın takdirine bırakılabilir. Nitekim, günümüzde bu şekilde yürüyor süreçler biraz, onu da laf arasında belirtmek isterim ancak bunun birtakım belirsizliklere ve uygulama farklılıklarına sebebiyet vereceğinin de göz önünde bulundurulması gerekir, bu takdirde birtakım haksızlıkların gündeme gelmesi söz konusu olacaktır.

Ayrıca, suç işlemek amacıyla kurulmuş örgüt yönünden yapılacak lehe düzenlemelerden örgütle irtibatlı kişilerin yararlanabilmesinin gösterilecek etkin bir pişmanlığa bağlanması gerekir. Şu veya bu sebeple girdiği suç yolundan nadim olarak döndüğünü tavrıyla, yürütülecek hukuki süreçlere olan katkısıyla göstermeyen kişilerin bu süreçte sağlanacak hukuki imkânlardan yararlandırılmaması gerekir. Bu hususta ilgili kişinin statüsüne ve örgütle irtibatına göre TCK'nin 220'nci maddesinin ilgili hükümlerinin uygulanması düşünülebilir; yine, durumu bu maddeye uymayanlar hakkında ise özel bir etkin pişmanlık düzenlemesi yapılabilir, bu hususta tamamıyla çözüm sürecine özgü etkin pişmanlık düzenlemesi de gündeme gelebilir.

Yine, prensip olarak bu süreçte hakkında işlem yapılacak ve kendilerine sunulan imkândan faydalanan kişilerin belli bir süre etkin bir şekilde denetimli serbestlik tedbirine tabi tutulması gerekir. Etkin bir şekilde uygulanan denetimli serbestlik sürecinde tekrar suç işleyenler hakkında önceki ceza muhakemesi süreçlerinin canlandırılmasının yolu açık bırakılmalıdır ancak bu sayede devletin etkin bir şekilde denetleyebildiği ve kontrol edebildiği bir süreç yürütülebilir.

Yine, kanaatimce, bu süreçte yapılacak hukuki düzenlemelerden yararlanacak kişilerin belli bir süreyle siyasi faaliyette bulunmalarının önüne de geçilmelidir; bu, hem sürecin manipüle edilmesini önleyecek hem de toplumun normalleşmesini ve yapılacak düzenlemelerin kabullenilmesini kolaylaştıracaktır.

Yine, terör örgütü kurucusu, yöneticisi veya üyesi olmaktan, bu örgüte

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 52

yardım etmekten veya bu örgütün propagandasını yapmaktan dolayı hakkında ceza muhakemesi işlemi yapılanlarla ilgili haklarında yürütülen muhakeme işleminin aşamasına göre özel olarak yapılacak düzenlemelerle soruşturmanın ertelenmesi ve kovuşturmanın durdurulması gibi müesseseler uygulanabilir. Yukarıda belirtildiği gibi bu imkânlardan faydalanabilme şarta bağlı olmalıdır ve sonrası için etkin bir denetimli serbestlik süreci öngörülmelidir.

Yine, mahkûm olup cezasının infazı devam edenler yönünden denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak infazın durdurulmasına karar verilebilir. Kısacası, ceza ve ceza muhakemesi hukuku enstrümanlarıyla bu sürecin hayata geçirilmesi ve denetimini sağlayan düzenlemeler yapılması mümkündür. Bu süreçte bir hukukçu olarak şahsen, terör örgütüyle iltisaklı olanların aklandıkları algısını oluşturacak düzenlemelerden sakınılması gerektiğini, etkin pişmanlığın ön planda olduğu, denetimli serbestlik tedbirinin etkin bir şekilde uygulandığı bir sürecin işletilmesinin zorunlu olduğunu düşünüyorum.

Sözlerime son verirken bana açıklama fırsatı verdiğiniz ve görüşlerimi açıklama imkânı verdiğiniz için Komisyonunuza ve Sayın Başkanım, size teşekkür ediyorum.

Teknik hukuk yönünden yapacağım açıklamalar bununla sınırlı; teşekkür ediyorum tekraren.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Çok teşekkür ediyorum Sayın Üzülmez.

Şimdi söz, Sayın Profesör Doktor Mahmut Koca'da.

Buyurun Sayın Hocam.

PROF. DR. MAHMUT KOCA - Çok teşekkür ediyorum.

Sayın Meclis Başkanı ve saygıdeğer Komisyon üyeleri; sizleri saygıyla selamlıyorum, çalışmalarınızda kolaylıklar diliyorum.

Terör örgütü PKK'nın kendini feshetmesinden sonra atılacak adımları belirlemek üzere oluşturulan Komisyonunuza fikirlerimizi sunmak amacıyla yaptığınız davet için de çok teşekkür ediyorum.

Açıklamalarımı iki başlık altında yapacağım. Birincisi genel değerlendirme, ikincisi de kendi bilim disiplinin olan ceza hukuku bağlamındaki konular. Terör örgütü mensuplarının silah bırakma, teslim olma ve rehabilitasyon süreçlerinde nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine ilişkin hukuki değerlendirmelerime geçmeden önce yaşanan sorunun esasına yönelik

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 53

görüşlerimi kısaca sizlerle paylaşmak istiyorum. Hepinizin bildiği üzere, bu vatan topraklarında tarih boyunca insanlar arasındaki ilişkilerde ırkın, etnik kimliğin, soyun ve sopun bir önemi olmamıştır. İnsan ilişkilerinde temel davranış normu olarak her zaman iyiye ve estetiğe dair değerler esas alınmıştır. Bu değerler insanın doğasından kaynaklanan taşkınlıkları törpülemiş, içselleştirenleri içine almış, reddedenleri ise dışarıda bırakmıştır. Bu topraklarda bilhassa 13'üncü yüzyılda insan ilişkilerinde bu değerleri esas alan insanların oluşturduğu bir millet doğmuştur. Bu milletin doğuşunda hiç kuşkusuz Haçlı Seferlerinin de önemli bir rolü olmuştur. Kısacık ömrünü değerlerine göre yaşayan, bundan asla taviz vermeyen bu millete etnik kökenine bakılmaksızın sadece oynadığı tarihsel role dayanarak Türk milleti denilmiştir. Türk milleti denildiğinde bir ırkın, kavmin veya soyun değil, kendisini bu değerlere adayan ve bilhassa Batı'nın Doğu'yu sömürmesine mâni olan insanların kastedildiğini herkes özellikle Batılılar çok iyi bilmektedir; tarihin akışı bu şekilde gerçekleşmiştir. Bilhassa 17'nci yüzyıldan itibaren serpilmeye başlayan kapitalist dünya sisteminin önündeki en büyük tehlike buradaki millet varlığı olarak görülmüş, Batılı emperyalist güçler bilim ve teknolojik üstünlüklerini kullanarak bizi millet kılan değerler sistemini aşındırmaya başlamışlardır. Bütün bu aşınmalar Birinci Dünya Savaşı bittiğinde bizi yok olma aşamasına getirmiş, koskoca İslam dünyasında bağımsız bir siyasi teşkilat kalmamıştır. Kuşkusuz mesele sadece bizimle sınırlı değildi, Batı medeniyetinin temsilcisi olan ülkeler kendi içinde gaddarca savaflara girmiş ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında kökenini modernizm ve aydınlanmada bulan ve bilhassa liberal değerler çerçevesinde oluşturulan hukuki, siyasi değerler sisteminin çöktüğü kabul edilmiştir. Fakat neresinden bakılırsa bakılsın kapitalist dünya sistemi Birinci Dünya Savaşı sonrasında sermaye hâkimiyeti ve mali hegemonyanın karşısında durabilecek ve kendisine karşı değer üretebilecek tüm imparatorlukları tasfiye etmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında siyasi teşkilatlanmasına son verilen ve bir anlamda can çekişen Türk milleti, bir İstiklal Harbi vererek tarih sahnesinde yeniden varlığını kabul ettirmiştir. Dünyadaki siyasi gelişmelerin de katkısıyla bu topraklar yeniden vatan kılınmıştır. İstiklal Harbi önce bir milleti, sonra da bir devleti inşa etmiştir. Bir başka ifadeyle bizim bu topraklarda birbirine kenetlenmiş tek millet oluşumuz en açık şekilde 1918 ila 1925 yılları arasında kendini göstermiştir. Denilebilir ki bu tarihler arasında bu topraklar dünyanın en

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 54

güvenilir, en yaşanılabilir yeri hâline gelmiştir. İki dünya savaşı arasında kurulan yeni siyasi oluşumlar -ki bunların arasında Türkiye Cumhuriyeti, faşist İtalya, nasyonal sosyalist Almanya, Bolşevik Rusya sayılabilir- kapitalist dünya sistemine arıza çıkarma riskine binaen alınan tedbirlerle peyderpey bertaraf edilmiştir; kendisine çok kısa ömür biçilen Türkiye Cumhuriyeti hariç. Türk milleti, başına gelen bunca badireye rağmen şu veya bu şekilde bugüne kadar tek millet olarak ayakta kalmayı başarabilmiştir. Kapitalist dünya sisteminin Türk milletinin birliğini hedef alan politikaları hiçbir zaman bitmemiştir. Zira, tarihin insanlığın üzerine bıraktığı rolü üstlenen bu millet, maruz kaldığı çok sayıda badireye rağmen sisteme arıza çıkarma potansiyeli taşımaktadır. Bu milletin birlik olması ve hangi temelde tek millet olduğunu hatırlaması hâlinde sistemin işleyişinin sekteye uğrayacağı çok açıktır.

Bütün bunlardan bahsetmemin nedeni, milletin birliğine ve bütünlüğüne yönelik tehditlerin nereden geldiği konusunda hedef saptırmalarının önüne geçmektir. Aslında kapitalist dünya sistemi sadece bizi değil, bütün milletleri köleleştiren bir yapıdır; sermayenin insanları sömürmesine sesini yükseltebilecek ve insanın hürmete layık yegâne varlık olduğunu tüm insanlığın idrakine sunabilecek potansiyelin bütün unsurlarının, etnik köken ya da diğer farklılıklarıyla birlikte bir bütün olarak Türk milletinde olduğu açıktır. Bu milletin sesini kısabilmek, kendinden uzaklaştırmak ve bilahare milleti meydana getiren unsurları birbirine düşman ederek insanlığa söz söyleyebilecek mecal bırakmayıp bunun yerine kendi hükmünü yürütmek isteyen bu sisteme karşı herkesin bilinç düzeyinin yükseltilmesi gerekir. Bu bilincin, özellikle bu topraklarda çeşitli etnik unsurlardan azınlık yaratmak isteyen yapılara karşı diri tutulması gerektiği kanaatindeyim. Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını diğer milletler nezdinde kabul ettiren Lozan Antlaşması'nda, bu topraklarda kimlere azınlık statüsü verildiği bellidir. Kürtlerden bir azınlık yaratma çabaları bugüne kadar el birliğiyle boşa çıkarılmıştır. Asırlardır birlikte yaşayan ve Türk milletinin en önemli unsurunu oluşturan Kürtler ile Türkler arasında tarihin hiçbir döneminde bilhassa üstünlüğün, iktidarın kendimizde olduğu dönemlerde bir çatışma yaşanmamıştır, Kürtler bu topraklarda Türk milletinin içinde kabul edilmiştir. Tarih boyunca Türk milletinin başına ne geldiyse doğal olarak Kürtlerin başına da o gelmiştir. İstiklal Harbi'nin kazanılmasından sonra Araplar Türk millete mensup olmak istememişler ve ayrılmışlardır. Kürtlerin ileri

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 55

gelenlerine de Araplar örnek gösterilerek ayrılabilirler söylenmiş ancak bu kişiler Türk milletinin tekliği ve bütünlüğü içinde kalmayı, kader birliği yapmayı tercih etmişlerdir. Böylece, dünya sistemine karşı birlik olmayı başarmışlardır.

Dünya sistemi esasen kimin Türk, kimin Kürt, kimin Arap olduğuna bakmadan kendi emperyal amaçlarına hizmet edecek politikalarını son on yıllarda bölgemizde iyice yaygınlaştırmaya başlamıştır. Bölgemize baktığımızda, böl-parçala-yönet ve bilahare yut politikası Irak'ta amacına ulaşmış, şimdi de Suriye'de uygulamaya konulmuştur. Bu politikanın asıl hedefinin Türkiye olduğu esasında gizlenmemektedir. Nitekim, PKK terör örgütünün lideri geç de olsa bölge üzerindeki bu emperyal politikanın yani ABD'nin İsrail aracılığıyla bölgedeki çeşitli etnik gurupları özgürleştirmek değil, kendisine köle yapmak amacını fark ederek PKK'nın feshini istemiştir. Bu farkındalık önemsenmelidir ve bizim temel felsefede tek bir millet olduğumuzun teyidi olarak kabul edilmelidir. Bizi yeniden tek millet hâline getiren İstiklal Harbi olduğuna göre, bu harbi bize kazandıran İstiklal Marşı'nın 41 mısrasının toplumsal mutabakat metni olarak kabulüyle, bu marşın ortaya çıkardığı ruhla zihinsel tazelenmemizi ve meselelerimize bakmayı başarabilmeliyiz. Bunu sağladığımız takdirde ortaya çıkan sorunların son derece kolay şekilde çözüme kavuşacağına inanıyorum. Hepimiz kendimizi bir milletin bir soyu değil, tarihî bir rolü ifade eden Türk milletinin mütemmim cüzü yani vazgeçilmez bütünleyici parçası olarak görmeliyiz. Mütemmim cüz bir bütünün sıhhatine delalet eder. Mütemmim cüz tamamlayıcı işlevini yerine getirmekle her ne kadar bütünü desteklemiş olsa da gerçekte bütüne olan borcunu eda etmiş sayılır. Bu durum, bütün farklılıklar için geçerlidir çünkü o, varlığını bir şeyin parçası olmaya borçludur. Oysa, cüz kalmayı, bütünden ayrı bir parçayı seçenler, bunu üstünlük bilenler borçlu değil alacaklı olduklarına inanmış veya inandırılmışlardır. Bu türden bir yaklaşımın yıkıcı sonuçları görülmüştür. Mesele, tarihin burada oluşturduğu bütüne karşı borçlu mu, yoksa alacaklı mı olduğumuz meselesidir. Emperyal güçler, farklı etnik ya da dinî varlık ya da oluşumlara alacaklı olduklarını telkin ederek işlerini yürütüyorlar. Oysa sıhhatli bir milletin inşası, bileşenlerinin sıhhate katkı yönünde çabalarıyla mümkündür. Hepimiz tarihe, topluma ve millete karşı sorumluyuz, borçluyuz. “Ne koparabilirim?” değil, “Ne verebilirim?” diye düşünmemiz gerekiyor. PKK mensuplarının topluma kazandırılması ancak bu anlayış birliği içinde ve hukuki düzenlemeler temelinde sıhhatli bir şekilde

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 56

sağlanabilir.

Ceza adalet sistemimizdeki mevcut hukuki düzenlemeler terör örgütünün tasfiyesi ve yeniden topluma kazandırılması bakımından yeterli olmayacağından bu konuda özel bir kanuni düzenlemenin yapılması gerektiğini düşünüyorum. Çıkarılacak topluma kazandırma kanunu 3 aşamayı düzenlemelidir. Bunlar; silahların bırakılması, örgüt mensuplarının adli mercilere teslimi ve örgüt mensuplarının rehabilitasyon süreci şeklinde belirlenebilir. PKK, siyasi amaçlarla kurulmuş bir terör örgütüdür. Bu örgüt, devletin varlığını, milletin siyasi birliğini ve bütünlüğünü parçalama hedefinden vazgeçtiğini ilan etmiştir. Bu vazgeçmenin sözle topluma açıklanması önemli olmakla birlikte kuşkusuz yeterli değildir. Örgütün kontrolünde bulunan her türlü silah ve mühimmatın, diğer mal varlığı değerlerinin emniyet birimlerine tamamen teslim edilmesi ve böylece fiilî varlığına son vermesi gerekmektedir. Örgütün sadece Türkiye’de bulunan mensuplarının değil, yurt dışında ve kontrolünde bulunan diğer örgütsel yapılanmalara mensup kişilerin de bu teslim sürecine katılmaları şarttır. Bu durumun devletin emniyet güçleri tarafından tespit edilmesi ve bu tespitlere binaen teslim olan örgüt mensubu sayısı dikkate alınarak örgütün fiilî varlığının sona erdiğinin yetkililer tarafından ilan edilmesi gerekir. Bunun üzerine PKK mensubu olan ve artık örgütle bağı kalmayan kişilerin topluma kazandırılması amacıyla yapılacak yasal düzenlemelerden yararlanmaları imkânı sağlanabilir. PKK terör örgütü mensuplarının teslim olduktan sonra nasıl bir hukuki sürece tabi tutulacakları kuşkusuz yasama organının tasarrufunda olan bir konudur ancak bu sürecin belli bir hukuk politikası esas alınarak yapılması gerekir. Bu politika belirlenirken her şeyden önce bu tür suç örgütü yapılanmalarına hukuk sistemi içinde meşruiyet kazandıracak bir yol izlenmemelidir. Bu nedenle örgüt mensuplarının mutlaka adli bir sürece tabi tutulmaları şarttır. Bu gereklilik hem hukuk normlarının insan davranışlarını değerlendirme fonksiyonu hem de sosyal psikoloji bakımından ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda, genel af şeklinde bir tasarrufun doğru olmayacağını, bunun hukuk normlarının bağlayıcılığı ve bu normların taşıyıcısı olan değerler sistemini örseleyeceğini düşünüyorum. Sadece suçların değil, işlenen herhangi bir haksızlığın affedilmesi, haksızlığın kınanmadığı aksine yüceltildiği bir toplumsal zihniyetin doğmasına, kısaca, insan davranışlarını değerlendiren hukuku erozyona uğratır. Her haksızlığa karşı hukuk düzeni mutlaka bir tepki vermelidir

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 57

ki o davranışın haksız olduğu anlaşılsın. Ancak bu durum, örgüt mensuplarının mutlaka cezalandırılması gerektiği anlamına da gelmemektedir. Örgüt mensubu olmakla birlikte, örgütün faaliyeti çerçevesinde herhangi bir suç işlememiş kişiler ile örgütün faaliyeti çerçevesinde suç işlemiş örgüt mensupları farklı hukuki değerlendirmelere tabi tutulabilecektir. Keza, örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçlar arasında da bir ayırım yapılarak hafif suçları işleyenler ile ağır suçları işleyenler arasında da farklı bir muamele yapılabilir. Bu çerçevede, özellikle ağır suçlar olan kasten öldürme, ağır şekilde yaralama, yağma, çocukların cinsel istismarı ve özellikle uyuşturucu madde ticareti suçlarını işleyen örgüt mensuplarının yapılacak bu düzenlemelerden yararlandırılmaması yönünde bir tercih yapılabilir. Yapılacak topluma kazandırma kanunuyla örgüt mensupları teslim olduklarında bu kişilerin PKK mensubu olmak ve örgütün faaliyeti çerçevesinde işledikleri suçlardan dolayı haklarında başlatılan soruşturma ve yargılamanın durdurulması, kesinleşmiş cezaların infazına başlanmaması, başlamış olanların da infazının durdurulması sağlanabilir. Ancak bu kişiler serbest bırakılmakla birlikte soruşturmaya, kovuşturmaya veya infaza konu olan suçların ağırlığına göre çeşitli sürelerle mutlaka denetimli serbestlik tedbirine tabi tutulmalıdırlar. Denetimli serbestlik tedbiri sürecinde bu kişilerin sadece devletin kontrolü altında tutulması değil, topluma uyumunun sağlanmasını kolaylaştırmak amacıyla rehabilitasyonlarına, geçimlerini sağlamalarına ve sağlık sorunlarının giderilmesine yönelik destekleyici tedbirler de öngörülmelidir. Bu süreçte özellikle psikolojik veya psikiyatrik destek, ekonomik destek, sosyalleşmeyi, toplumun değerleriyle bütünleşmeyi sağlayıcı tedbirler oldukça önem taşımaktadır. Denetimli serbestlik tedbiri hem örgüt mensuplarının topluma uyumlarını hem de toplumun bu kişilere uyumunu sağlayıcı bir işlev görmelidir. Bu desteklerin mutlaka devlet kurumları tarafından sağlanması da gerekmemektedir; yapılacak düzenlemede, bu amaçla kurulmuş sivil toplum örgütlerinin de sürece katılması imkânı getirilebilir. Bu kişilerin belirlenecek denetimli serbestlik tedbiri süresi içinde yeniden suç işlememeleri hâlinde haklarında başlatılan soruşturma ve kovuşturmalar adli merciler tarafından alınacak kararla sona erdirilmelidir. Haklarında hüküm verilmiş olanlar bakımından ise ceza infaz edilmiş sayılabilir. Cezası infaz edilmiş sayılanlar bakımından hak yoksunluğuna ilişkin hükümlerin uygulanması bir müddet daha devam etmeli ve yasak haklarının geri verilmesine ilişkin

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 58

kurallar çerçevesinde bu haklarını elde etmelerine imkân sağlanabilmelidir. İnfaz edilmiş olan cezanın herhangi bir hak yoksunluğu doğurmayacağı da yapılacak yasal düzenlemeyle öngörülebilir, bu kuşkusuz yasama organının tasarrufunda olan bir husustur.

Özellikle 2010'lu yıllardan sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Türkiye hakkında vermiş olduğu ihlal kararlarının en önemli taraflarından birini de umut hakkının sağlanmaması oluşturmaktadır, biraz önceki toplantılarda da bu konu sürekli dile getirilmektedir. Benim kanaatimce de herhangi bir suçtan dolayı hapis cezasına mahkûm olan kişinin bir gün gün yüzünü görme umudu mutlaka olmalıdır ve dolayısıyla bunun sağlanması gerekir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararlarında umut hakkı bakımından azami yirmi beş yıllık bir süre öngörülmekte ve bu sürenin dolmasından sonra kişilerin durumunun değerlendirilmesi ve tabii mutlaka serbest bırakılması amacını taşıyor bu umut hakkı ama kişiye kendi durumunu, hapis hanedeki durumunu değerlendirme, eğer hapisten beklenen amaç yerine gelmişse bu kişilerin dışarı çıkarılabilme imkânının verilmesi istenmektedir. Belki bu konudaki düzenlemeler daha çabuk bir şekilde devreye sokulabilir.

Beni dinleme lütfunda bulunduğunuz için çok teşekkür ediyorum, hepinize saygılar sunuyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Hocam, çok teşekkür ediyorum.

Şimdi günün son konuşması için Profesör Doktor Bahri Öztürk'e sözü bırakıyoruz.

Buyurun Hocam.

PROF. DR. BAHİR ÖZTÜRK - Sayın Başkanım, değerli üyeler, değerli katılımcılar, sayın basın mensupları; öncelikle nazik davet için teşekkür ediyorum. Bu toplantıların ülkemiz için hayırlı sonuçlara vesile olmasını diliyorum.

Tabii, ceza hukukçusu olunca aklımız hep şuraya gider: Acaba ceza hukuku bu yeni oluşturulan sürece nasıl katkı yapabilir? Ülkemiz son derece önemli bir süreç içinde, bu sürecin başarılı olması için tüm paydaşların özveride bulunması şart. Devletimizin de bu özveriye yapıcı bir karşılık vermesiyle Türkiye Yüzyılı idealinin altyapısı sağlam bir zemine oturtulmuş olacaktır. Ancak böyle bir altyapının oluşturulmasının zorluklarının da farkındayız, görüyoruz zaten bu oturumlarda. Adımlarımızı buna göre atmamızda fayda var. Bu

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 59

adımların biri de terör suçlarıyla suçlanan ve hakkında soruşturma başlatılan, yargılanan, mahkûm olan veya cezası infaz edilmekte olan kişilerin bu sürece katılmasının sağlanması olacaktır. Az önce hem İlhan hem de Mahmut kardeşim bunları söyledi zaten, biraz sonra da -tekrar olmayacaktır- ben kısaca bazı yerleri geçeceğim çünkü çok güzel tespitler zaten yapılmış vaziyette. Ne yazık ki burada toptancı bir yaklaşımla sonuca gitmek mümkün değildir. Şu an itibarıyla sahip olduğumuz yasal düzenlemeler de yeterli değildir. Gerçekten de çözüm yolu sürece dâhil edilecek kişinin hükümlü olup olmadığına göre değişmektedir. Hükümlü ise af ve/veya koşullu salıvermeye ilişkin düzenlemeler uygulanabilecek, hükümlü değilse işte o zaman kişi ya şüphelidir ya da sanık, bu durumda, örneğin, Almanya'da olduğu gibi, aktif pişmanlık veya af gündeme gelebilecek ancak "aktif pişmanlık" kavramını burada yeniden tarif etmek icap edecektir. Bu, işte, özel bir yasayla olabilir. Bu çalışmalara başlanabilmesinin ilk ve en önemli şartı silahların tümüyle gömüldüğünden emin olunması olmalı, herkes bunun farkında zaten, görüyoruz. İkincisi, bu çalışmanın genel affa dönüşmesi engellenmelidir. Bu nedenle, etkin pişmanlıktakine benzer bir şekilde sürece aktif olarak katılmayanların bundan yararlanması kabul edilmemelidir. Kim örgütünü samimi olarak feshedip örgüt üyelerinin silahı gömmesini sağladıysa sadece o örgüt ve mensupları bu sürece katılabilmelidir diye düşünmekteyiz. Bunlar yapıldıktan sonra, başta Anayasa olmak üzere, Terörle Mücadele, Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu ve İnfaz Kanunu'nda ve sair mevzuatta yapılacak düzenlemelerle -ki bu ancak özel bir yasayla olabilir- en zorlu virajlardan belki de sonuncusu hasarsız geçilmiş olur. Bu yeni düzenlemelerin ne olacağını burada ayrıntılı bir şekilde ortaya koymak gerçekten mümkün değil çünkü az önce de söylendiği gibi, çerçeve tam manasıyla çizilmiş değil, özellikle de siyasi otoritenin ve bütün siyasi partilerin bir mutabakata varmalarından sonra, bir çerçeve çizildikten sonra bu özel düzenlemelerin yapılması mümkün olacaktır, çünkü bunlar gerçekten de teknik işlerdir ve hepsini de burada konuşmak mümkün değildir. Örneğin, Türk Ceza Kanunu'nun 221'inci maddesi, Terörle Mücadele Kanunu, Anayasa'nın 87'nci maddesinde yer alan "özel af, etkin pişmanlık" kavramlarıyla, bazı unsurlarıyla somutlaştırılarak geçici bir düzenlemeyle "Sırf bu olaylarda kullanılabilecektir." diyenler de olabilir ama işte, bütün bunları özel bir, daha doğrusu bir alt komisyonla, teknik bir çalışmayla belirlemekte fayda vardır.

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 60

Ben kısaca bir de mukayeseli hukuka baktım. Mukayeseli hukukta bunun bir örneği yok çünkü bu süreç emsalsiz, sık sık söylenildiği gibi. İçinde bulunduğumuz durumu daha iyi anlayabilmek için mukayeseli hukukta durumun ne olduğuna yine de bakmak gerekir, bazı ipuçları var. Terörsüz Türkiye süreci gibi bir süreç emsalsiz bir süreç olduğundan başka ülkelerde buna ilişkin düzenlemeler bulunup mukayese yapmak güçtür ancak benzer suçlardan, örneğin, vatana ihanet gibi, işte, Almanya örneğini verebilirim, mukayeseli hukukta bu gibi durumlarda nasıl düzenlemelerin yapıldığına bakmak örnek kabîlinden önemlidir. Burada karşımıza çıkan ilk kavram, Almanca "Rücktritt" dedikleri şey, gönüllü vazgeçme ama bu bizi pek ilgilendirmiyor burada. Asıl "tatige Reue" dedikleri etkin pişmanlık ve Alman Ceza Kanunu'nun 83'üncü maddesinin (a) fıkrası, 83/(a) ve 314 gibi bunlar. Gönüllü vazgeçme, dedim ya az önce bizi bu olaylarda ilgilendiren bir konu değil ama etkin pişmanlık üzerinde kısaca durmak isterim Almanya'da. Almanya, Avusturya ve İsviçre'de benzer ve yaygın bir şekilde kullanılan etkin pişmanlık ceza hukukunda kişisel bir cezanın kaldırılması veya indirilmesi sebebidir. Gönüllü vazgeçmeden farklı olarak suçun tamamlanmasından yani neticenin gerçekleşmesinden sonra gündeme gelir ve "Bu etkin pişmanlık ne zaman geçerlidir?" diye sorduğunuzda ve "Şartları nedir?" diye sorduğunuzda Alman şu yanıtı veriyor: Birincisi, suç tamamlanmış olmalıdır, bizden biraz daha geniş anlıyorlar bunu. İkincisi, fail baskı olmadan özgür iradesiyle hareket etmelidir. Üçüncüsü, tehlike veya zarar failin davranışıyla engellenmiş veya ortadan kaldırılmış olmalıdır; bu son derece önemli bir husus. Burada failin işlediği suçla yarattığı tehlike veya zararın ortadan kaldırılması için son derece önemli bir unsur olarak karşımıza çıktığını tekrarlıyorum. Failin çaba sarf etmesi zaten etkin pişmanlığın en temel noktasıdır. Burada failin işlediği suçla yarattığı tehlike veya zararın ortadan kaldırılması için bir çaba sarf edilmesinin yanında, bakıyoruz, acaba bu suçlar, bu "etkin pişmanlık" denilen şey en ağır suçlarda da uygulanabilir mi, mesela vatana ihanet. Evet, Alman Ceza Kanunu'nda vatana ihanet suçlarında da bunun uygulandığını görüyoruz. Yani biz terörsüz Türkiye'yi yaratırken bazı suçlar karşımıza çıktığında "Ya, bu da mı?" diye sorarken bunun karşılığı bazı gelişmiş ülkelerde -biz de gelişmişiz ama- bazı başka ülkelerde "Evet, ağır fiillerde burada pekâlâ bu işin içine girebilir." diyor. İsviçre keza öyle, Avusturya öyle. İspanya, problemini, özellikle Katalan ayırımcıların, ayrılıkçıların problemini aflu

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 61

çözmek istedi, bir kanun çıkardı. Kanun dava konusu oldu. İstinaf mahkemesi bunun anayasaya aykırı olduğunu söyledi fakat sonra anayasa mahkemesine gitti. Daha bir buçuk ay önce falan yanlış hatırlamıyorsam İspanyol Anayasa Mahkemesi bu yasanın, ayrılıkçıları affeden bu yasanın İspanya Anayasası'na uygun olduğuna hükmetti. Tabii, işte af olunca böyle oluyor ve o zaman hukuk siyasallaşıyor belirli ölçüde. İrlanda'da baktık, bize pek uygun değil İrlanda'nın durumu, hele Kolombiya orası hakikaten tam bir felaket, terör örgütüyle yaşananlar ve yine görüldüğü gibi mukayeseli hukuk çalışması yaptığımızda da hakikaten en önemli suçlarda bile eğer işe yarayacaksa, barışı tesis edecekse özellikle etkin pişmanlığın uygulandığını görüyoruz. Şimdi bizim kanunumuzda ise 221'inci madde. Onu burada ayrıntılı bir şekilde anlatacak hâlimiz yok, bununla ilgili Yargıtay kararları da dolu ve bu niye yeterli değil, asıl onun için inceledim ben, pek çok yerde yürümekte olan işlerle alakalı ama iş bitmiş, ceza infaz edilir hâldeyken problem biraz daha farklı ve son paragrafını arz etmek isterim, pişmanlıktan yararlanabilmek için terör örgütü üyesi samimi bir şekilde - bu gerekçeden alınmış bir şey- örgüte dair yararlı bilgiler vermelidir. Bu çalışmada öncelikle suç örgütü, terör, terör örgütü ve terör örgütü üyeliği suçuna ilişkin kavramlar ile açıklamalara yer verilmiş, sonrasında ise terör örgütü üyeliği suçundan etkin pişmanlık hükümlerinin ne şekilde uygulanacağı anlatılmıştır. Yargıtay kararlarını da hemen geçiyorum ve son bir iki hususu belirttikten sonra konuşmama son vermek istiyorum ve vaktinizi daha fazla almak istemiyorum.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda da -İlhan söyledi zaten- bir yığın müessese var, onların hepsinin başlı başına bir gözden geçirilmesi, teknik bir şekilde incelenmesi, acaba bu terörsüz Türkiye sürecinde bunlardan nasıl yararlanılabilir, onun bir sonuca bağlanması lazım. Şimdi bu konuda yani CMK'de düzenleme yapılmasıyla ilgili yine Almanlarda enteresan bir örnek var, diğer ülkelere de baktım, onlarda yoktu. Burada eğer devlet aleyhine işlenen suçlar söz konusuysa -hepsi ama genel- bu durumda faile ceza vermekten vazgeçilebilir tabii, yine "Tatige Reue" yani etkin pişmanlık, bunun için Alman devlet güvenlik mahkemesi -altını çiziyorum- Almanya'da devlet güvenlik mahkemesi mevcuttur, Yüksek Eyalet Mahkemesinin bir dairesi "Staatsschutzkammer" olarak çalışır. İşte bu devlet güvenlik mahkemesi Almanya Federal Başsavcısının talebiyle hareket ederek yargılamanın durdurulmasını

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 62

talep edebilir; düşmesini değil, durduruyor ki bir müddet denetimli serbestliğe tabi tutsun, işe yarıyor mu, yaramıyor mu bir baksın... İşte buna benzer düzenlemeleri arkadaşlarımız da gayet güzel belirttiler, ifade ettiler zaten.

Ve son olarak Sayın Başkanım, tabii, İnfaz Kanunu'nda -o 107'nci madde, o da yetersiz ama- bir hususa işaret etmek isterim, o da şudur: Bu 107'nci maddenin sonunda, Terörle Mücadele Kanunu'nun keza 17'nci maddesinde de yine ifade ediliyor "Ağırlaşmış müebbet hapis cezası söz konusuysa koşullu salıverme olmaz." diye. Umut hakkı -tırnak içinde- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin taktığı bir isim. Buna göre, ağırlaşmış müebbet hapse mahkûm olan kişi yirmi beş yıl yattıktan sonra bir komisyon kurulur, bu komisyon her yıl veya iki yılda bir mahkûmun durumunu değerlendirir. "Hemen otomatik olarak bırakıverir." demiyor zaten ama bu umut hakkının mutlaka teslim edilmesi gerekir çünkü çok ciddi haksızlıklara ve ceza adaleti sistemine karşı güvensizliklere sebep olmaktadır.

Tabii, anayasal düzenlemeler... Anayasacı arkadaşlarımız "Anayasal düzenleme yapılmasın, değişikliklerle uğraşmayalım." dediler ama onlara çok iş düşecektir eğer konuya bir bütünlükle bakacak olur isek. Genel af değil, genel affın olması doğru değil ama özel af bu etkin pişmanlıkta kullanılan unsurlarla zenginleştirmek suretiyle pekâlâ farklı bir duruma sokulabilir; işte o inşallah kuracağınız -veya kurmanızı öneriyorum, hakikaten çok faydalı olur- teknik bir alt komisyon bu konuda gerekli kararları verebilecektir.

Tabii, genel afta problem eşitliğe aykırı bazı sonuçların ortaya çıkması; 2000 yılındaki Rahşan affını düşünelim, Anayasa Mahkemesinin işi gereksiz yere genişletebileceğini düşünelim; böylece beklenen faydanın tam tersine, cezasızlık hâlinin artık doruk noktasına ulaştığımızı maalesef o 2000 yılında gördük. Onun için, genel affın bu konuda enstrüman olarak kullanılmasının doğru olmayacağını belirttikten sonra tekrar nazik davetiniz için teşekkür ediyorum, sizleri saygı ve sevgiyle selamlıyorum. Sağ olun, var olun.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Çok teşekkür ederim.

Değerli hocalarımız fevkalade değerli görüşlerini Komisyonla paylaştılar.

Şimdi, 4 arkadaşımızın söz talebi var. Çok kısaca, sadece soru sorarsınız, yorum yapmaktan öte soru sorarsanız, bir de hangi hocamızdan istediğinizi de ifade ederseniz hızlıca müzakereleri tamamlarız.

Buyurun Sayın Ekmen.

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 63

MEHMET EMİN EKMEN (Mersin) - Başkanım, teşekkür ediyorum.

Hocalarımıza da çok teşekkür ediyoruz.

Benim söz talebim Komisyon çalışmalarımız hakkında çok kısa bir değerlendirme hususundadır, hocalarımıza bir sorum yoktur. Uygun gördüğünüz zamanda bu hakkımı kullanmak isterim.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Onu başka bir toplantıya bırakalım.

Teşekkür ederim.

Sayın Beştaş...

MERAL DANIŞ BEŞTAŞ (Erzurum) - Teşekkürler Sayın Başkan.

Şimdi, hocalarımıza teşekkür ediyorum burada bulundukları için ve bize bilgi paylaşımında bulundukları için.

Doğrusu, ben de ceza çalışan bir hukukçu olarak çok dikkatle dinlemeye çalıştım. Yani açıkçası, ceza hukukçusu hocalarımızın sunduğu öneriler ile mevcut süreç birbiriyle uyumlu değil. Ben grubumuz adına söz aldım bu arada hani sadece milletvekili olarak değil. Şimdi, ağırlıklı olarak bir pişmanlık, denetimli serbestlik kurumları ısrarla ifade edildi. Pişmanlık yasası var, TCK'de yürürlükte, 221'inci madde. Zaten örgüt mensupları pişman olup gelselerdi bugüne kadar bu çatışma devam ediyor olmayacaktı. Burada mesele pişman olup olmama meselesi değil, Türkiye barışını arıyor ve bu barışını ararken de ceza hukukçularından, anayasacılarından, diğerlerinden yani hukuk disiplininin bizler komisyon üyeleri olarak -en azından grubumuz adına söylüyorum- mevcut siyasal atmosferde bunun hukuki zeminini nasıl oluşturabiliriz? Şu an mevcut olduğumuz iklimde otuz yıldır cezaevinde tutulan hükümlülere pişmanlık dayatılıyor ve bu yüzden iki yıl, üç yıl infaz süreleri uzatılıyor ve pişmanlık yasası hiçbir zaman yürürlükten kalkmadı, TCK hükmü olarak var. Bu sürece biz "Barış ve demokratik toplum süreci" diyoruz ve barışı, demokrasiyi inşa etmeye çalışıyoruz. Neticede Türkiye olarak çatışma çözümünü yapan ilk ülke değiliz, dünyanın her yerinde benzer örnekler var.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayın, buyurun.

MERAL DANIŞ BEŞTAŞ (Erzurum) - Bu yönüyle, açıkçası bu sürece dair hani "Pişman olsunlar, gelsinler, siyaset yapmasınlar..." Yani sonuçta hepimiz Komisyon üyeleri olarak çok daha hassas bakıyoruz, vekiller olarak. 11

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 64

Temmuzda bir silah bırakma etkinliği oldu ve o insanlar Türkiye'ye gelmediler - tırnak içinde söylüyorum- pişman olsalardı gelirlerdi, "Pişmanız, yararlanırsınız". derlerdi. Bir metin yayınlandı. PKK lideri Sayın Öcalan'ın bu konuda çağrıları var, devletle yapılan görüşmeler var. Burada Türkiye Parlamentosunun yüzde 95'i var ve en güçlü siyasi irade var burada. Bu yönüyle pişmanlık dışında o teknik ceza hukuku yani "En çok nasıl içeride tutarız, nasıl onurunu incitiriz, nasıl nedamet getirtiriz?" zihniyetinden ziyade gerçekten siyaset yapma talebi var örgütün, örgüt mensuplarının ve dünyanın her yerinde de bu böyle olmuş.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Lütfen tamamlayın, buyurun.

MERAL DANIŞ BEŞTAŞ (Erzurum) - Ben geçen hafta Endonezya'daydım, taraflardan Açe deneyimini dinledik. Endonezya Hükûmeti Açe'ye demiş ki "Gidin bir siyasi parti kurun, silahlı militanlar gelip siyasi partiye üye olsun, orada siyaset yapsınlar." Burada sorun silah değil, demokratik bir mücadeleyle, siyasetle bu meseleyi nasıl çözeriz, bu kanı nasıl durdururuz ve bunun yasal zeminini nasıl oluştururuz? Bu konuda hepimiz çok pozitif ve yapıcı bir yerden yaklaşımaya çalışıyoruz yani hocalarımızın varsa bu perspektifle pişmanlık, nedamet, onuru yok eden, gururu inciten, milyonlarca yurttaşın iradesini görmezden gelen, yüz yıllık ezberleri tekrar eden bir yer dışında; akademiden, hukuk disiplininin açıkçası önümüzü açan öneriler -tabii ki varsa bu konuda hazırlığınız- bunu duymak isteriz.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Lütfen tamamlayın.

MERAL DANIŞ BEŞTAŞ (Erzurum) - Çünkü biz de çalışıyoruz mutfak ekibimizle, hukukçularla, birçok kurumla ama açıkçası günün sonunda gelip pişman olup olmama parantezine alacak olursak bu meseleyi yani bu komisyonun temsiliyeti açısından, çok geri bir yerde olur diye özetlemek istiyorum.

Teşekkürler.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Değerli arkadaşlar, bu arada, Tekirdağ merkezli 5,3 büyüklüğünde bir deprem olmuş, çevre illerden de hissedilmiş. Ben buradan bütün vatandaşlarımıza geçmiş olsun diyorum, inşallah bir hasar olmamıştır. Dua ediyoruz, temennimiz bu işin hasarsız atlatılmasıdır.

Sayın Bakan, buyurun.

MURAT BAKAN (İzmir) - Sayın Başkan, teşekkür ederim.

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 65

Ben hocalarımızın hepsine ayrı ayrı teşekkür ediyorum ama benim için çok özel bir insan da var hocalarımızın arasında. Otuz beş sene önce ceza hukuku dersi aldığım Bahri Hocam 9 Eylül Hukuk Fakültesinde. O gün anlattıklarını bugün televizyonlarda çıkıp söylüyorum, programlarda çıkıyorum, Parlamentoda bu çalışmaları yaparken bir hukukçu olarak ondan aldığım feyzden istifade ediyorum.

Hoş geldiniz Hocam.

Ben sadece teşekkür etmek ve bunu paylaşmak istedim.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Hocalığın en güzel tarafı da budur: Bir gün, hiç ummadığınız bir yerde bir öğrenciniz karşınıza çıkar. Ben de bu ikinizin de karşılıklı mutluluğunuzu paylaştığınızı ifade etmek isterim.

Sayın Şık...

AHMET ŞIK (İstanbul) - Teşekkür ederim.

Hoş geldiniz.

Bütün sunumların hepsini dinleyemedim, çok özür diliyorum. Biliyorsunuz, Sevgili Can Atalay seçilmiş milletvekilimiz olarak hâlâ hapiste Anayasa çiğnenerek. Ailesi buraya gelmişti, birlikte bir basın toplantısı yaptık, o yüzden dinleyemediklerim için özür diliyorum.

Ben Bahri Hocama bir soru soracağım yaptığı sunumdan yola çıkarak. Şimdi, etkin pişmanlık adı altında dile getirdiğiniz bazı hususlar oldu ve en önemli unsurlarından birinin işte gelen kişinin örgüte dair bilgi vermesi diye kabaca özetleyebileceğimiz bir şey söylediniz ama şimdi, var olan süreç açısından baktığımızda, ortada hakkında bilgi verilecek örgütün fesholdüğü gibi bir durum var. Dolayısıyla bu mesele orada havada kalmayacak mı, öyle bir kısım var? Siz genel affa karşı olduğunuzu söylediniz ya da ben öyle anladım. Ben, aksine, bilakis ayırimsız siyasi bir genel af çıkması gerektiğini düşünüyorum ki nedeni de şu: Bu bahsedilen, "özel af" dediğiniz, öyle tanımlanabilecek -yani sadece ortaya saçılan bilgilere bakarak söylüyorum, somut olarak ne olduğunu bilmiyoruz- aynen sizin dediğiniz gibi, bir eşitsizlik yaratacağı gibi, toplumsal meşruiyet ve toplumsal rıza üretmede de sıkıntı yaratacağını düşünüyorum. Bu konuda fikrinizi merak ettim Hocam.

Teşekkürler.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Son iki söz, Sayın Bayhan ve ardından Sayın Yıldız.

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 66

Buyurun.

İSKENDER BAYHAN (İstanbul) - Teşekkür ediyorum.

Ben de hem Bahri Hocam hem de Mahmut Hocama bu genel af konusundaki yaklaşımları açısından bir soru sormak istiyorum. Şimdi, bugüne kadar bakarsanız, son otuz, otuz beş yıllık birçok yasal düzenleme bu terörle mücadele gerekçesiyle Türkiye'de en ufak kısıntı hâlindeki haklar bile buna bağlamalı bir biçimde değiştirildi ve hatta şöyle bir şey bile biliyorsunuz yasal hâle geldi, terör örgütü üyesi olmamakla birlikte terör suçu işlemek diye suç var, böyle bir tarif bile yapıldı. Dolayısıyla, böyle bu kadar yaygın hem TMK'de hem CMK'de böylesi bu kadar yaygın düzenlemeler yapılmış bir konuda, böyle bir barışın tesisi açısından ve en azından demokratikleşmenin önünün açılacağı bir düzenleme açısından genel af gibi bir düzenlemenin doğru olmadığını söylemek ne kadar çözücü olacak, ne kadar barışın tesisi açısından anlamlı olacak? Bir de buna şunu da ekleyerek sormak istiyorum: Türkiye'de 31 Temmuz Covid mağdurlarından tutun da son aylarda özellikle yoğunlaşan ve sürekli gelip geri çekilen yargı paketleri nedeniyle de binlerce insanın beklentisi, cezaevlerindeki yığılmanın da çözülmesi yani siyasi suçlular ve adli suçlular nedeniyle bugün cezaevlerinin kapasitesinin 2 katı dolu olması gibi bir gerçeklikle yüz yüzeyiz. Şimdi, bütün bunlar ortadayken, toplumsal barışın inşası açısından bir yasal düzenleme yapılacaksa bu kadar daraltmak ne kadar bu süreci destekleyecek? Bu süreç halk tarafından sahiplenilecek bir amaca hizmet edebilir? Size şunu da hatırlatmak istiyorum.

(Mikrofon otomatik cihaz tarafından kapatıldı)

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Tamamlayın, buyurun.

İSKENDER BAYHAN (İstanbul) - Sizden önce dinlediğimiz birçok uzman ve akademisyen kahir ekseriyetle bunu söylediler: "Destek sürekli artıyor, yüzde 80'lere geldi ama buradan bir şey çıkacağına dair güven yarısı kadar." Şimdi böyle düşündüğümüz bir süreçte, böyle bir yaklaşımla biz neyi, ne kadar halkın kabul edeceği, bu ülkenin yurttaşlarının kabul edeceği temelde çözebiliriz diye sormak istiyorum.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Son söz Sayın Yıldız'ın.

Buyurun.

FETİ YILDIZ (İstanbul) - Sayın Başkanım, son konuşmacı olduğum için soru soracaktım, sormayacağım. Ancak misafirlerimizin, hocalarımızın fikirlerini

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 67

her birimiz kabul etmiş değiliz, uyuşmuş değiliz. Onları dinleyeceğiz elbette, bazı fikirlerini benimseriz, bazılarına karşı çıkarız. Elbette bir nezaket içerisinde dinledik, bütün arkadaşlar da öyle dinledi, yani DEM Grubu da öyle dinledi, bir yanlış anlamaya meydan vermemek için söylüyorum. Bu tartışmaların henüz vakti gelmedi yani uygulanacak kanun maddeleriyle ilgili, infaz düzenlemesiyle ilgili, Ceza Kanunu'yla ilgili henüz vakti gelmedi çünkü konuşmalar, bu görüşmeler tamamlanmadı ama fazla da uzamasın diyorum.

Hepinize tekrar teşekkür ediyorum, sağ olun.

İyi ki varsınız.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Ben de çok teşekkür ediyorum.

Hocalarımızdan bu konuşulanlar çerçevesinde ilave yapmak isteyen varsa...

PROF. DR. MAHMUT KOCA - Benim söz talebim vardı.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Buyurun Hocam.

PROF. DR. MAHMUT KOCA - Teşekkür ederim.

Aslında tüm konuşmaları yaparken... Kuşkusuz Feti Bey'in söylediği çok doğru bir tespit yani işin henüz başında bulunuyoruz ve en son yapılacak olan şeyleri şimdi konuşmanın biraz erken olduğunu ben de düşünüyorum fakat biz zaten konuşmalarımızda yapılabilecek düzenlemeler bakımından yasama organının bu hususun yetkisi ve tasarrufunda olduğunu, isterse bir genel af çıkararak bu hususu düzenleyebileceğini, isterse ceza hukukunun mevcut Ceza Kanunu enstrümanları çerçevesinde çözebileceğini, isterse de özel bir kanun çıkararak konuyu daha farklı düzenleyebileceğini zaten ifade ettik. Sadece konuşmalarımızda bu tür düzenlemelerin yapılması bakımından izlenecek hukuk politikalarını kendi görüşümüz doğrultusunda ortaya koymaya çalıştık. Bu politika çerçevesinde de ben de şahsen genel affın düşünülmemesi gerektiğini söylüyorum çünkü bir ceza hukukçusu olarak ben sadece adli aflara değil vergi affına da idari aflara da öğrenci aflarına da karşı olan bir insanım çünkü affın hukuku zayıflattığını, hukuka bağlılığı, hukuka güveni zayıflattığını, bilahare toplumdaki insanların yeniden bu haksızlıkları işleyerek "Bir af gene çıkar." düşüncesiyle hareket ederek davranış normlarımızın neler olduğu konusunda bir karmaşa yarattığını düşünen bir insanım. O yüzden, buna karşı olmak bu meselenin çözümünde farklı enstrümanların kullanılmasının önüne geçmiyor. Mesela, şunu söyledik aslında: Ortada hiç kuşkusuz bir çalışma var ama ortada

T B M M

Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 68

kırk yıldır, elli yıldır bir sürü cinayet işlemiş bir suç örgütü var. Şimdi, bu hiç mi görmezlikten gelinecek, bu insanlar geldiğinde hiçbir şey olmamış gibi mi davranılacak? Bu, tamamen hakikaten sizlerin ele alacağınız bir konu ama biz bu konuya yaklaşıyoruz... Bir sosyal psikolojiden de bahsettim ben yani örgüt mensuplarını getirdiğinizde eğer denetimli serbestlik tedbiri altında rehabilitasyona tabi tutmazsanız, bu kişileri ekonomik olarak desteklemezseniz başka oluşumlarla karşı karşıya kalırsınız. Yani bu sadece devletin o kişileri kontrol altında tutma amacına matuf değil bizim önerimiz, aynı zamanda bu kişilerin topluma kazandırılması bakımından da bu denetimin olması gerektiğini düşünüyoruz. Dolayısıyla bir bakış açısı benimsenir ya da benimsenmez ama biz bir hukuki düzenleme yapılacağına temel politikaların neler olması gerektiğinin başlıklarını sadece size aktarmaya çalıştık. Kuşkusuz bu konuda nihai yetki Türkiye Büyük Millet Meclisindedir.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Bahri Hocam, buyurun.

AHMET ŞIK (İstanbul) - "Genel af" derken bireyin bireye karşı işlediği suçları kastetmemiştik.

PROF. DR. BAHİR ÖZTÜRK - Evet Sayın Şık. Şimdi, tam da ben onu söylemek üzere söz aldım. Bir defa genel af kimin ne yaptığına bakılmaksızın çıkarılan bir yasal düzenleme. Biz sürekli pişmanlıktan bahsettik, boşuna değil. Pişman olmak demek illa "Tüh, mahvoldum, yandım!" falan yakınma anlamında değil. Silahlarını bırakıyor mu? İşte, pişmanlık bu. Etkin bir şey yapıyor mu, barış için bana umut veriyor mu; ben ona bakarım.

Sizin söylediğiniz şey de son derece önemli, çok güzel de bir soru. Bizdeki düzenlemeler şu anda zaten yürümekte olan sürece yarayacak düzenlemeler olmaktan uzak. Arkadaşlarımız da söyledi, yeni özel düzenleme lazım ama bizim "pişmanlık" derken kastımız silahın bırakılması. İşte, bir varilin içinde silahları yaktılar; pişmanlık bu işte. Bu tür eylemler lazım. Diğer taraftan, başka bir örgüt hiçbir şey yapmasın, bu vesileyle silahı bırakan, silahı yakan kişi yararlanmak yerine onlara da yarar... İşte, bu eşit olmaz, bu doğru olmaz. O nedenle, eğer af çıkarılacaksa bu özel af olabilir, ona da bazı motifler eklenir. İşte, etkili bir şey yapsın, adına "pişmanlık" demeyebilirsiniz ama benim gördüğüm şudur ki: Millî iradenin tecelli ettiği yer burası. Sizler bir sınır çizdikten sonra ancak hukukçular devreye girebilir. Biz o nedenle "erken" diye söyledik zaten. Ama "Bir tartışma zemini oluşsun, düşünme süreci başlasın."

T B M M
Tutanak Hizmetleri Başkanlığı

İncelenmemiş Tutanaktır

Komisyon: Millî Dayanışma, Kardeşlik ve Demokrasi Komisyonu

Tarih: 02/10/2025

Sayfa: 69

diye bazı ipuçları vermeye çalıştık; muradımız bundan ibarettir.

Arz ettim Sayın Başkanım.

TBMM BAŞKANI NUMAN KURTULMUŞ - Çok teşekkür ediyorum. Hem bu oturumda değerli fikirlerini Komisyonumuzla paylaşan öğretim üyesi hocalarımıza hem önceki oturumda hukukçu derneklerinden gelen temsilci arkadaşlarımıza çok teşekkür ediyorum.

Bu tartışma da gösteriyor ki -zannediyorum en son Bahri Hoca söylemişti- bu Komisyon emsalsiz bir Komisyon. Türkiye'nin yönettiği, yürüttüğü bu süreç biricik bir süreç, kendine has bir süreç, "Türkiye modeli" dediğimiz bir süreç ve başka ülkelerin beş, altı, yedi, sekiz, on yılda geldiği noktaya biz bir yıl bile dolmadan gelmiş durumdayız. Eş zamanlı olarak birçok konuyu tartışıyor vaziyetteyiz ve bu tartışmalar devam ettikçe de toplumsal rızanın artmakta olduğunu görüyoruz ve en kısa zamanda da hiç şüphesiz bunu başarıyla sonuçlandıracağız. Bunun için canla başla, gayretle mücadele ediyoruz.

Çok teşekkür ediyorum.

Değerli arkadaşlar, bir sonraki toplantı önümüzdeki hafta yani 8 Ekim Çarşamba günü saat 14.00'te toplanmak üzere toplantıyı kapatıyorum.

Kapanma Saati: 15.27